

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ บทบาทของอาสาสมัครในการส่งเสริม ค้ำครองสิทธิและเสรีภาพ ประกอบด้วย

1. แนวคิด ทฤษฎี

1.1 บทบาท

1.2 สิทธิมนุษยชน

1.3 การส่งเสริมค้ำครองสิทธิเสรีภาพ

1.4 แนวคิดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและการจัดการความขัดแย้ง

1.5 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

1.6 แนวคิดกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ (Restorative justice)

1.7 แนวคิดยุติธรรมชุมชน (Community justice)

2. บทบาทอาสาสมัครในการส่งเสริม การค้ำครองสิทธิและเสรีภาพ

2.1 อาสาสมัครค้ำครองสิทธิและเสรีภาพ

2.2 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญ

2.3 ข้อมูลจำนวนอาสาสมัครค้ำครองสิทธิและเสรีภาพในพื้นที่จังหวัดอ่างทอง

2.4 บทบาทภารกิจของกรมค้ำครองสิทธิและเสรีภาพ

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4. กรอบแนวคิดในการศึกษา

1. แนวคิด ทฤษฎี

1.1 บทบาท

มนุษย์จำนวนมากมาอยู่รวมกันเป็นสังคม ย่อมที่จะต้องมีการปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ระหว่างบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลใดกลุ่มบุคคลหนึ่งที่เกี่ยวข้องกัน ซึ่งสังคมจะเป็นเครื่องกำหนดว่าบุคคลใดมีหน้าที่อะไร ความรับผิดชอบอย่างไร ถือว่าเป็นการจัดระเบียบทางสังคม

คำว่า “บทบาท” มีผู้ให้ความหมายแตกต่างกันออกไปหลายทัศนะดังนี้ คือ

พทยา สายหู (2516, น. 68) ได้อธิบายว่า “บทบาท คือ ขอบเขตอำนาจหน้าที่ และสิทธิในการกระทำของแต่ละงานที่เรามีต่อผู้อื่น”

อานนท์ อาภาภิรม (2525, น. 54) ได้อธิบายเกี่ยวกับบทบาทว่า “บทบาทหรือการปฏิบัติหน้าที่ย่อมขึ้นอยู่กับบุคคลที่เข้าดำรงตำแหน่งนั้น ๆ เพราะฉะนั้น บทบาทจึงเป็นรูปการ (aspect) ที่เคลื่อนไหว หรือรูปการทางพฤติกรรมของตำแหน่ง”

ไพบุลย์ ช่างเรียน (2516, น. 31) ได้สรุปลักษณะสำคัญของบทบาท ดังนี้

1. บทบาท มีประจำอยู่ในทุกสถานภาพของสังคม
2. วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคม เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่งในการกำหนดบทบาท
3. การที่บุคคลจะทราบบทบาทได้ต้องมีการอบรมกล่อมเกลாதงสังคม (socialization)
4. บทบาทจริงที่บุคคลแสดงนั้น อาจจะมีการแสดงที่ไม่ตรงกับบทบาทที่ควรจะเป็นไปตามปทัสถานของสังคม เพราะบทบาทที่บุคคลแสดงจริง ๆ นั้น เป็นผลของปฏิกิริยาแห่งบุคลิกภาพของบุคคลที่อยู่ในสถานภาพนั้น รวมกับบุคลิกภาพของบุคคลอื่นที่มาร่วมในพฤติกรรม และเครื่องกระตุ้นต่าง ๆ ที่มีอยู่ในเวลา และสถานที่ที่เกิดการแสดงบทบาทขึ้น

สุขเกษม ธรรมประกอบ (2536, น. 17) ได้สรุปคำว่า “บทบาท” หมายถึง แบบแผนพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งดำรงอยู่ในสังคม แบบแผนดังกล่าวจะสืบเนื่องและเกี่ยวข้องกับบรรทัดฐาน (norm) ขนบธรรมเนียมประเพณีทางสังคมอย่างแนบแน่น ดังนั้น แบบแผนของพฤติกรรมของมนุษย์จึงเกี่ยวเนื่องกับสิทธิและหน้าที่ตามตำแหน่งทางสังคมที่สังคมคาดหวัง หรือกำหนดไว้นั่นเอง

ราชบัณฑิตยสถาน (2530, น. 453) ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง การทำหน้าที่ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทพ่อแม่ บทบาทครู หรือหน้าที่ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมาย

Young and Mack (1959, p. 158) ให้ความหมายว่า “บทบาท” คือ หน้าที่ของฐานะตำแหน่ง เมื่อบุคคลหนึ่งได้ดำรงตำแหน่งใด สิ่งที่ต้องติดมากับตำแหน่งนั้น ก็คือหน้าที่ที่จะต้องมีการปะทะสังสรรค์ กับตำแหน่งอื่น ๆ ทั้งที่สูงกว่าและต่ำกว่าภายในกลุ่ม สิ่งที่ต้องติดมากับตำแหน่งอันเป็นเครื่องกำหนดสำหรับการดำรงฐานะตำแหน่งนั้นเรียกว่า “บทบาท”

Gross (1965, p. 60) ให้ความหมายว่า บทบาทของผู้ดำรงตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่ง เป็นเรื่องการคาดหวังที่จะให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นปฏิบัติโดยยึดบทบาทเป็นมาตรการ ในการตรวจสอบที่จะให้เห็นว่าบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งนั้น จะปฏิบัติอย่างไรภายในขอบเขตแห่งฐานะของตน

Berlo (1966, p. 153) ได้อธิบายถึงผลการของการศึกษาบทบาทในทางพฤติกรรม โดยจำแนกบทบาทออกดังนี้

1. บทบาทที่กำหนดไว้ (role prescriptions) ได้แก่ บทบาทที่กำหนดไว้ในระเบียบข้อบังคับว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้นมีหน้าที่จะต้องทำอะไรบ้าง
2. บทบาทที่กระทำจริง (role descriptions) ได้แก่ บทบาทที่บุคคลได้กระทำอยู่จริงเมื่ออยู่ในบทบาทนั้น ๆ
3. บทบาทที่ถูกคาดหวัง (role expectations) ได้แก่ บทบาททีู่กคาดหวังโดยผู้อื่นว่าบุคคลที่อยู่ในบทบาทนั้น ๆ ควรจะกระทำอะไร

Broom and Selznick (1977, p. 35) ได้กล่าวถึงบทบาทประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ 3 ประการ คือ

1. บทบาทในอุดมคติหรือสิ่งที่สังคมกำหนดไว้ เป็นบทบาทในอุดมคติที่มีการกำหนดสิทธิหน้าที่ตามตำแหน่งทางสังคมไว้
2. บทบาทที่ควรจะทำ เป็นบทบาทที่แต่ละคนเชื่อว่าควรกระทำตามตำแหน่งที่ได้รับ ซึ่งอาจไม่เหมือนกับบทบาทในอุดมคติและอาจแตกต่างกันในแต่ละบุคคล
3. บทบาทที่กระทำจริง เป็นบทบาทที่ได้กระทำจริงซึ่งขึ้นอยู่กับความเชื่อ ความคาดหวัง และการรับรู้ของแต่ละบุคคล ตลอดจนความกดดันและโอกาสในแต่ละสังคมในระยะเวลาหนึ่ง และยักรวมถึงบุคลิกภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคลด้วย

Reeder (ธีรเดช ธรรมสุธีร์, 2542, น. 15-16) กล่าวถึง ปัจจัยของการแสดงบทบาท หรือการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีดังนี้ คือ

1. เป้าประสงค์หรือจุดประสงค์ (Goal) เป็นความมุ่งหมายที่จะให้บรรลุในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น ผู้กระทำจะมีการกำหนดเป้าหมายไว้ก่อนล่วงหน้า
2. ความเชื่อ (Belief Orientation) เกิดจากความคิดความรู้ที่ผู้กระทำเข้าใจในเรื่องหนึ่ง ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ และการเลือกการกระทำทางสังคม
3. ค่านิยม (Value Standard) คือ สิ่งที่บุคคลยึดถือเป็นเครื่องช่วยตัดสินใจ และกำหนดการกระทำของตนเอง
4. นิสัยและธรรมเนียม (Habbits and Customs) คือ แบบอย่างพฤติกรรมที่สังคมกำหนดไว้แล้วสืบต่อกันมาด้วยประเพณี และถ้ามีการละเมิดก็จะถูกบังคับด้วยการที่สังคมไม่เห็นชอบด้วย

5. การคาดหวัง (Expectation) หมายถึง ทำที่ของบุคคลที่มีพฤติกรรมของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับตัว โดยคาดหวังหรือต้องการให้บุคคลนั้นประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ตนต้องการ

6. ข้อผูกพัน (Commitment) คือ สิ่งที่ผู้กระทำเชื่อว่าเขาถูกผูกพันที่จะต้องกระทำให้สอดคล้องกับสถานการณ์นั้น ๆ

7. การบังคับ (Force) เป็นตัวที่ช่วยกระตุ้นให้ผู้กระทำตัดสินใจกระทำได้เร็วขึ้น

8. โอกาส (Opportunity) เป็นความคิดของผู้กระทำที่เชื่อว่าการตัดสินใจกระทำอะไรโอกาสจะเป็นเครื่องช่วยสำหรับการตัดสินใจ

9. ความสามารถ (Ability) การตระหนักถึงความสามารถนี้จะนำไปสู่การตัดสินใจในการกระทำทางสังคม

10. การสนับสนุน (Support) คือ สิ่งที่ผู้กระทำรู้ว่าจะได้รับหรือคิดว่าจะได้รับจากคนอื่น ปัจจัยทั้งสิบประการดังกล่าวข้างต้น เป็นปัจจัยที่ Reeder มีแนวคิดเชื่อว่าเป็นกลุ่มเหตุผลของการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งของมนุษย์ กล่าวคือ การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ย่อมมีเหตุผลในการกระทำนั้นแฝงอยู่ด้วย และเหตุผลดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เพียงปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง แต่จะประกอบไปด้วยเหตุผลหลายประการ ซึ่งอาจจะเหมือนกันหรือแตกต่างกันในแต่ละบุคคลอีกด้วย

สรุปได้ว่าบทบาท เป็นแบบแผนพฤติกรรมหรือการกระทำต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับอำนาจหน้าที่ สิทธิ ซึ่งผูกพันอยู่กับปัจจัยภูมิหลังของบุคคลตามสถานภาพ และฐานะตำแหน่งทางสังคม โดยสังคมจะกำหนดหรือคาดหวังบทบาทของบุคคลในแต่ละสถานภาพ หรือตำแหน่งฐานะไว้เพื่อให้เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ

1.2 สิทธิมนุษยชน

คำว่า สิทธิมนุษยชน นั้น เป็นคำที่ใช้เรียกกันมาเมื่อประมาณศตวรรษที่ 20 มีที่มาจากแนวความคิดเรื่อง กฎหมายธรรมชาติ และสิทธิธรรมชาติ ซึ่งเป็นแนวความคิดอุดมคติเก่าแก่จากประเทศในซีกโลกตะวันตก

กฎหมายธรรมชาติ และสิทธิธรรมชาติ จึงได้มีนักวิชาการ ให้ความหมายไว้ดังนี้

กุลพล พลวัน (2543, น. 14-15) กล่าวว่า กฎหมายตามธรรมชาติ หมายถึง กฎหมายที่มีลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ เป็นกฎหมายที่ใช้ได้ไม่จำกัดเวลา ใช้ได้ทุกหนแห่ง ไม่จำกัดว่า

ต้องใช้ในรัฐใดรัฐหนึ่ง และอยู่เหนือกฎหมายของรัฐ คือ รัฐจะออกกฎหมายมาให้ขัดหรือแย้งกับกฎหมาย ตามธรรมชาติมิได้

จรัญ โฆษณานันท์ (2531, น. 117-119) กล่าวว่า กฎหมายธรรมชาติ หมายถึง กฎหมาย ซึ่งบุคคลอ้างว่ามีอยู่ตามธรรมชาติ คือ เกิดมีมาเองโดยมนุษย์ไม่ได้ทำขึ้น เป็นกฎหมายที่อยู่เหนือรัฐและใช้ได้โดยไม่จำกัดกาลเทศะ

ดังนั้น ทฤษฎีกฎหมายตามธรรมชาติ จึงหมายถึง กฎหมายที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นถึง หลักแห่งธรรม ความยุติธรรม และความถูกต้องนั่นเอง

หยุด แสงอุทัย (2512, น. 15-20) ได้กล่าวว่า สิทธิธรรมชาติ หมายถึง ความคิดที่ว่า มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกันและพระเจ้าซึ่งเป็นผู้สร้างมนุษย์มาได้ให้สิทธิบางอย่างแก่มนุษย์สิ่งเหล่านี้ไม่อาจโอนให้แกกันได้ และไม่มีใครจะล่วงละเมิดได้ เช่น สิทธิในชีวิต และสิทธิที่จะหาความสุข และรัฐทั้งหลายจะต้องกระทำทุกอย่าง เพื่อให้มนุษย์มีสิทธิเหล่านี้อย่างเต็มที่ วิธีการเช่นนี้ทำให้มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์โลก ที่ใช้เหตุผลยอมรับว่าเป็นหลักการที่ดี และเชื่อว่า จะทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมอย่างสันติ และมีความสุข

อริสโตเติล (Aristotle, 2000, p. 16) กล่าวว่า ความเป็นธรรมตามธรรมชาติ เป็นความเป็นธรรมที่สมบูรณกับสิ่งซึ่งเป็นความเป็นธรรมตามกฎหมายอันเป็นความเป็นธรรมที่ไม่สมบูรณ์ ดังนั้น สิทธิตามธรรมชาติ หมายถึง สิทธิที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น สิทธิในชีวิต และทรัพย์สิน ซึ่งจะมีใครมาล่วงละเมิดมิได้

จากความคิดในเรื่อง กฎหมายธรรมชาติ และสิทธิธรรมชาติ จึงได้วิวัฒนาการมาสู่การจัดทำปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติในที่สุด

เฉลิมเกียรติ ผิวนวล (2530, น. 2) ได้ให้คำจำกัดความคำว่า “สิทธิมนุษยชน” กล่าวคือ เป็นสิทธิในความเป็นมนุษย์ ทั้งในฐานะที่เป็นบุคคลหนึ่ง และที่เป็นสมาชิกของมนุษยชาติ สิทธิในความเป็นมนุษย์ย่อมเป็นสิทธิทางธรรมขั้นสูงสุดในการดำรงอยู่ เช่น สิทธิในการมีชีวิตอยู่และการอยู่ในสภาพที่เหมาะสมกับมนุษย์ สิทธิเช่นนี้ย่อมมีลักษณะสากล เพราะเป็นสิทธิซึ่งประชาชนทั่วไปมีอยู่ในฐานะที่เป็นมนุษย์โดยไม่คำนึงถึงเชื้อชาติ ศาสนาหรือการเป็นพลเมืองของประเทศใด

ประสิทธิ์ เอกบุตร (2540, น. 1161-1177) ได้กล่าวว่า คำว่า “สิทธิมนุษยชน” นั้นอาจพิจารณาได้จากการนำไปใช้ความหมายที่แตกต่างกันออกไป คือ

ประการแรก สิทธิมนุษยชน หมายถึง แหล่งอ้างอิงของข้อความคิดทางการเมืองแต่ละทฤษฎี หรือสำนักความคิดทางสังคมเช่นเดียวกับที่ทฤษฎีการเมืองว่าด้วยอุดมการณ์สิทธิมนุษยชนจึงต้องได้รับการปฏิบัติอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ในฐานะเป็นบริบททางอุดมการณ์ที่

ประกาศตัวเองอยู่บนการพึ่งพิงกันระหว่างรัฐบาลกับผู้อยู่ใต้การปกครอง ดังนั้น สิทธิมนุษยชนจึงเป็นข้อความคิดที่เชื่อมโยงอยู่กับอุดมการณ์ทางการเมือง และส่งผลให้ข้อความคิดแบบเดียวกันไม่จำเป็นต้องเกิดผลเป็นปรากฏการณ์เหมือน ๆ กัน ในเมื่อผู้ที่อ้างถึงสิทธิมนุษยชนมีอุดมการณ์สมมติฐานในการเมืองที่แตกต่างกันอันอาจทำให้เกิดมุมมองที่แตกต่างกัน แม้จะมองในเรื่องเดียวกัน

ประการที่สอง สิทธิมนุษยชนพบได้จากเสรีภาพขั้นพื้นฐานต่าง ๆ ที่มีอยู่อย่างซับซ้อน และจากหลักประกันต่าง ๆ ตามที่บัญญัติอยู่ในกฎหมายภายในของแต่ละรัฐ

ประการที่สาม สิทธิมนุษยชนเป็นความหมายของข้อความคิดที่ได้มีการริเริ่ม จากการปรากฏขึ้นมาของกฎเกณฑ์ในระเบียบระหว่างประเทศ ซึ่งมีการจัดทำขึ้นในรูปของตราสารระหว่างประเทศที่ให้หลักประกันในการใช้สิทธิโดยเฉพาะเจาะจงบางอย่างแก่ปัจเจกชน และใช้คำจำกัดการใช้อำนาจอธิปไตยของรัฐที่มีอยู่เหนือพลเรือนและดินแดนของตน

ไพโรจน์ พลเพชร (2547, น. 47) ได้กล่าวถึง “สิทธิมนุษยชน” หรือสิทธิของทุก ๆ คน (Menschenrechte oder Jedermannrechte) สิทธิ ประเภทนี้ ได้แก่ สิทธิที่รัฐธรรมนูญมุ่งที่จะให้ความคุ้มครองแก่บุคคลทุก ๆ คน โดยมีได้แบ่งแยกว่าบุคคลนั้นจะเป็นคนของชาติใด เชื้อชาติใด ภาษาใดหรือศาสนาใด หากบุคคลนั้นเข้ามาอยู่ในขอบเขตพื้นที่ที่ใช้รัฐธรรมนูญของประเทศนั้นบุคคลย่อมได้รับการคุ้มครองภายใต้รัฐธรรมนูญนั้น ๆ ด้วย (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2543 : 50) สิทธิมนุษยชนเป็นคุณลักษณะประจำตัวของมนุษย์ทุกคน เป็นสิทธิและเสรีภาพตามธรรมชาติที่เป็นของมนุษย์ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์และด้วยเหตุผลแต่เพียงอย่างเดียวว่าเขาเกิดมาเป็นมนุษย์ ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพเหล่านี้อยู่แล้วตั้งแต่เกิด ก่อนที่จะมีรัฐเกิดขึ้น (วรพจน์ วิศวพิชญ์, 2543, น. 36) สิทธิมนุษยชน จึงมีลักษณะคล้ายกับ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ที่มุ่งคุ้มครองต่อ “มนุษย์”

พระราชบัญญัติคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (การคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายใต้กติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมืองของประเทศไทย) ได้ให้ความหมายคำว่า “สิทธิมนุษยชน” หมายถึง ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของบุคคลที่ได้รับการรับรอง หรือคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หรือตามกฎหมายไทย หรือตามสนธิสัญญาที่ประเทศไทยมีพันธกรณีที่จะต้องปฏิบัติตาม

จากความหมายของคำว่า “สิทธิมนุษยชน” ที่กล่าวไว้ข้างต้น สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า สิทธิมนุษยชนเป็นสิ่งที่มาจากกฎหมายธรรมชาติและสิทธิธรรมชาติ โดยจะมีจุดเน้นหลักอยู่

ที่ความเสมอภาค และความเท่าเทียมกันของมนุษย์ เช่น มนุษย์ทุกคนเกิดมามีสิทธิในฐานะของความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด เชื้อชาติใด

การกำหนดนโยบายที่รับรองสิทธิมนุษยชนนั้น จะมีเป้าหมายหลักของนโยบายสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ที่สำคัญมีอยู่ 4 ประการ

ประการแรก การมีสังคมที่มีสันติสุขอย่างแท้จริง กล่าวคือ ประชาชน อยู่ร่วมกันอย่างเอื้ออาทร มีเมตตาเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน มีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้ การส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนควรผสมผสานเข้าไปเป็นวัฒนธรรม ที่สำคัญ ของสังคมไทยในอนาคต

ประการที่สอง การมีสังคมที่มีการเคารพกฎหมาย ยึดหลักนิติธรรม (rule of law) ควบคู่ไปกับหลักจริยธรรม โดยไม่ใช้หลักการส่งเสริมและคุ้มครอง สิทธิมนุษยชน เป็นเงื่อนไขในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน หรือมุ่งร้ายซึ่งกันและกัน

ประการที่สาม การมีสังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตย สร้างโอกาส ความเสมอภาค และความยุติธรรมให้แก่บุคคลที่ด้อยโอกาสในสังคม ส่งเสริมหลัก การธรรมาภิบาล ทั้งในภาครัฐและภาคประชาสังคม

ประการที่สี่ การมีสังคมที่การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืน ทั้งในด้านการ พัฒนาเศรษฐกิจ และการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาด้าน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีค่าที่สุด ของสังคม

จากแนวทางในการกำหนดนโยบาย และเป้าหมายในการร่างข้อกำหนดรับรองสิทธิมนุษยชนสากลที่กล่าวมาข้างต้น จะเป็นรากฐานสำคัญที่นำมาร่างนโยบายสิทธิมนุษยชนแห่งชาติต่อไป

1.3 การส่งเสริมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ

คำว่า “สิทธิ” เป็นข้อความรากฐานของกฎหมาย ซึ่งได้มีนักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้คำจำกัดความไว้ต่าง ๆ กันไป อาทิ

ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้กล่าวว่า สิทธิ คือ ความชอบธรรมที่บุคคลอาจใช้ยันกับผู้อื่นเพื่อคุ้มครองหรือรักษาผลประโยชน์อันเป็นส่วนพึงมีพึงได้ของบุคคลโดยสามารถที่จะแยกพิจารณาเกี่ยวกับสิทธิได้ ดังนี้

1. สิทธิจะต้องเป็นความชอบธรรม คือถือว่าเป็นเรื่องของความถูกต้อง ถ้าเป็นส่วนของใครก็เป็นความชอบธรรมของบุคคลนั้น ที่จะใช้ส่วนนั้นภายในขอบเขตนั้น ๆ

2. สิทธิจะต้องมีบุคคลเป็นผู้ถือสิทธิหรือผู้ทรงสิทธิ ซึ่งอาจเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้

3. สิทธินั้นจะต้องเป็นสิทธิที่ใช้อยู่กับบุคคลอื่นได้

4. สิทธิจะต้องมีเนื้อหา หมายความว่า จะต้องมีความที่เป็นประโยชน์ที่จะยืนยันคุ้มครอง รักษา อาจจะเป็นผลประโยชน์ในทางทรัพย์สินที่เป็นสิ่งที่มีรูปร่าง หรือผลประโยชน์ในทางจิตใจซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มรูปร่างก็ได้

หยุด แสงอุทัย (2512, น. 15-20) ให้ความหมายของคำว่า “สิทธิ” หมายถึง อำนาจที่กฎหมายให้แก่บุคคลในอันที่จะมีเจตจำนงหรือเป็นประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครอง

สถิต เล็งไธสง (หยุด แสงอุทัย, 2512, น. 15-20) อธิบายว่า สิทธิสืบความหมายมาจากอำนาจ และอำนาจมาจากพลหรือกำลัง ซึ่งเกิดจากร่างกายตามที่ธรรมชาติให้มา อย่างไรก็ตามการใช้อำนาจหรือพลกำลังนี้จะใช้ได้เท่าที่กฎหมายรับรองเท่านั้น

บทบัญญัติรัฐธรรมนูญ (วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, 2543, น. 21) ได้ให้ความหมาย “สิทธิ” ไว้ว่าหมายถึง อำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น (เช่น สิทธิทางหนี้ กรรมสิทธิ์ ฯลฯ) เป็นต้นว่า อำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลคนหนึ่งหรือหลายคนที่จะเรียกร้องให้ผู้อื่นอีกคนหนึ่งหรือหลายคนกระทำการบางอย่างบางประการให้เกิดประโยชน์แก่ตน เช่น เรียกร้องให้เขาชำระเงินให้หรือซ่อมแซมกำแพงบ้านให้ หรือให้ละเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เรียกร้องให้ผู้ที่ย้ายกิจการให้แก่ตน ละเว้นจากการประกอบกิจการอย่างเดียวกันกับที่ย้ายให้แก่ตนในเมืองเดียวกันแข่งกับตน เป็นต้น

ศาลฎีกา (ประสิทธิ์ ปิวาวัฒนพานิช, 2545, น. 133) ได้อธิบายความหมายของสิทธิไว้ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 124/2487 ว่า “พูดถึงเรื่องสิทธิ หากจะกล่าวโดยย่อและรวบรัดแล้วก็ได้แก่ ประโยชน์อันบุคคลมีอยู่ แต่ประโยชน์จะเป็นสิทธิหรือไม่ก็ต้องแล้วแต่ว่าบุคคลอื่นมีหน้าที่ต้องเคารพหรือไม่ ถ้าบุคคลอื่นมีหน้าที่ต้องเคารพ ประโยชน์นั้นก็เป็นสิทธิ กล่าวคือ ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย” อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า การที่กฎหมายรับรองว่าบุคคลมีสิทธิเช่นว่านั้นมิได้หมายความว่า บุคคลนั้นจะใช้สิทธิอย่างไรก็ได้ แต่จะต้องอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย

กล่าวโดยสรุป ความหมายของคำว่า “สิทธิ” คือ เป็นสิ่งที่ชอบธรรมของบุคคลภายในสังคม ที่พึงจะได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายในฐานะของพลเมืองของประเทศนั้น ๆ ซึ่งในการใช้สิทธิของบุคคลควรที่จะกระทำภายใต้บทบัญญัติที่กฎหมายกำหนดให้ไว้

ส่วนคำว่า “เสรีภาพ” นั้น ได้มีนักวิชาการต่าง ๆ ได้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันไป กล่าวคือ

จรรยา สุภาพ (หยุด แสงอุทัย, 2512, น. 15-20) ได้ให้ความหมายของ คำว่า “เสรีภาพ” หมายถึง สภาวะที่บุคคลสามารถที่จะมี และใช้โอกาสในการพูด การคิด การเขียน และการกระทำ ได้อย่างอิสระ รัฐบาลจำกัดโดยรัฐธรรมนูญให้เข้าไปก้าวก่ายหรือจำกัดเสรีภาพดังกล่าว

ประธานาธิบดี รูสเวลท์ แห่งประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รายงานต่อรัฐสภาถึงหลักการแห่งเสรีภาพ ไว้ 4 ประการ ดังนี้

1. เสรีภาพในการพูด และการแสดงความคิดเห็น
2. เสรีภาพในการนับถือศาสนา
3. เสรีภาพจากความขาดแคลน
4. เสรีภาพจากความหวาดกลัว

วรวจน์ วิศรุตพิชญ์ (2543, น. 22) ได้ให้ความหมายคำว่า “เสรีภาพ” ว่าหมายถึง อำนาจของบุคคลในอันที่จะกำหนดตนเอง โดยอำนาจนี้บุคคลย่อมเลือกวิถีชีวิตของตนได้ด้วยตนเองตามใจปรารถนา เสรีภาพจึงเป็นอำนาจที่บุคคลมีอยู่เหนือตนเอง

กล่าวโดยสรุป เสรีภาพ หมายถึง สภาวะที่บุคคลสามารถที่จะกระทำการต่าง ๆ ได้อย่างอิสระภายในเสรีภาพขั้นพื้นฐานที่กฎหมายกำหนดไว้ เช่น เสรีภาพในการแสดงออก เสรีภาพส่วนบุคคล เป็นต้น

ซึ่งคำว่า “สิทธิ” มักจะมีความเชื่อมโยงกับคำว่า “เสรีภาพ” เพราะมักจะใช้คู่กันบ่อยครั้ง คือ สิทธิและเสรีภาพ โดยสิทธิและเสรีภาพของปัจเจกบุคคลแต่ละคนภายในสังคมนั้น จะต้องได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนสามารถที่จะใช้สิทธิและเสรีภาพนั้นได้ตามใจปรารถนา

ณรงค์ สมพงษ์ (2543, น. 19-22) ได้ให้ความหมายของ “การส่งเสริม” เป็นคำที่ยอมรับกันทั่วไปตามแต่ลักษณะของกลุ่มและบุคคลที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องอยู่กับหน่วยงานหรือองค์กรที่ให้บริการงานส่งเสริมนั้นการส่งเสริมจึงไม่ได้มีความหมายเดียว โดยได้นำเสนอออกเป็นหลายมุมมองและกล่าวถึงตามนัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

Swanson and Claar (Swanson, 1984, p. 1) ให้ความหมายว่า “การส่งเสริม” คือ กระบวนการที่ดำเนินไปของการที่ประชาชนได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อประชากร (ในมิติของการติดต่อสื่อสาร) และในการช่วยเหลือประชาชนเหล่านั้นให้ได้มาซึ่งความรู้ ทักษะและทัศนคติที่จำเป็นเพื่อใช้ข้อมูลหรือเทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ (ในมิติของการศึกษา) เป้าหมายโดยทั่วไปของกระบวนการส่งเสริมเพื่อให้ประชาชนสามารถใช้ทักษะความรู้และข้อมูลเหล่านี้เพื่อปรับปรุง

คุณภาพชีวิต (quality of life) ของเขาให้ดีขึ้น ทั้งในทางส่วนตัวและส่วนรวม สามารถที่จะผสมผสานเข้ากับหน้าที่ในการถ่ายทอดเทคโนโลยี เช่นเดียวกับโปรแกรมการพัฒนาสินค้า

Velsey (1963) ให้ความหมายของ “การส่งเสริม” ว่าเป็นกระบวนการศึกษาออกโรงเรียน ซึ่งผู้ใหญ่และเด็กเรียนรู้โดยการปฏิบัติด้วยตนเองและช่วยตนเอง การส่งเสริมจะให้การศึกษและบริการแก่บุคคลที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้บรรลุถึงความต้องการที่แท้จริงของบุคคลเหล่านั้น โดยมีพื้นฐานที่ตั้งอยู่บนการพัฒนาประชาชนในสังคม

Ban and Hawkins (1996, p. 9) ให้ความหมาย “การส่งเสริม” ไว้ว่า การส่งเสริมเกี่ยวข้องกับการใช้ การติดต่อสื่อสารอย่างมีสำนึกในการใช้ข่าวสารเพื่อช่วยประชาชนให้มีความคิดเห็นและการตัดสินใจที่ดี (Extension involves the conscious use communication of information to help people form sound opinions and make good decisions) และได้รับสรุปความหมายที่แตกต่างกัน สัมพันธ์กับคำถามต่อไปนี้

- ในบางสถานการณ์ การส่งเสริมจะเกี่ยวข้องกับการสร้างความคิดเห็น และการตัดสินใจที่ถูกต้อง

- การส่งเสริมจะมุ่งเน้นเฉพาะการให้ความรู้เกษตรกร หรือควรช่วยให้เขาตระหนักถึงปัญหาและสร้างความชัดเจนในเป้าหมายของเขาเอง

- สิ่งที่จะส่งเสริมนั้นหน่วยงานส่งเสริมควรจะพิจารณาจากความคิดเห็นของกลุ่มเป้าหมายอย่างเดี่ยวหรือพิจารณาจากการตัดสินใจของเกษตรกร

ชาติ ชัยเดชสุริยะ (2549, น. 4) ได้กล่าวถึง แนวความคิดเบื้องต้นของเรื่องมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ไว้สรุปสาระสำคัญดังนี้

จุดเริ่มต้นของเรื่องมาตรการทางกฎหมายในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาที่มุ่งเน้นจะคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลไม่ให้ถูกอำนาจรัฐในกระบวนการยุติธรรมทางอาญารุกล้ำ เกินขอบเขตของความเหมาะสมพอดี จึงจำเป็นต้องมีการวางกฎเกณฑ์และมาตรฐานเพื่อกำหนดกรอบและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้เป็นไปโดยถูกต้องชอบธรรมนั้น ได้มีการขยายขอบเขตออกไปมากขึ้นว่ารัฐจะต้องมีหน้าที่ช่วยเหลือคุ้มครองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นด้วย และต่อมาได้ขยายขอบเขตออกไปอีกเป็นว่าตัวกระบวนการยุติธรรมทางอาญาเองก็ต้องการปรับแนวความคิดและระบบการบริหารจัดการเพื่อลดการใช้กระบวนการยุติธรรมทาง

อาญาตามรูปแบบอย่างพหุวัฒนธรรมนั้นลงและนำมาตรรกะทางเลือกอื่นตามกฎหมายที่มีความเหมาะสมมาใช้ทดแทนมากขึ้นนั้น ซึ่งมีข้อพิจารณาในแต่ละบริบท ดังนี้

1. โดยที่รัฐเป็นผู้ทรงอำนาจและเป็นศูนย์รวมอำนาจในสังคมมนุษย์ อำนาจอรัฐและการใช้อำนาจอรัฐมีความจำเป็นต้องมีเพื่อให้สังคมมีความสามารถมากยิ่งขึ้นในการต่อสู้ต่ออาชญากรรมและแก้ไขข้อพิพาทของคนในสังคมให้เป็นไปอย่างชอบธรรม แต่ในขณะเดียวกันอำนาจอรัฐและการใช้อำนาจอรัฐที่มีมากเกินไปย่อมกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของคนในสังคมจนเกินควรได้โดยเฉพาะในเรื่องทางอาญาซึ่งโดยสภาพมีการกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคลอยู่แล้ว นอกจากนี้เจ้าพนักงานผู้ใช้อำนาจหน้าที่ในนามของรัฐในทางอาญาไม่ว่าจะในฐานะเป็นผู้ต้องสงสัย ผู้ถูกกล่าวหา ผู้กระทำผิด ผู้ต้องโทษ ผู้เสียหาย พยานหรือผู้ถูกปฏิบัติในการใช้อำนาจหน้าที่ประการใด ๆ ก็ตามจึงล้วนมีโอกาสที่สิทธิมนุษยชนของบุคคลนั้น จะถูกกระทบในทางที่ไม่ชอบธรรม จึงจำเป็นต้องมีมาตรการทางกฎหมายเพื่อคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา นั้น โดยกำหนดตรวจสอบให้อำนาจอรัฐ การใช้อำนาจอรัฐ และการปฏิบัติของเจ้าพนักงานผู้ใช้อำนาจอรัฐดังกล่าวต้องเป็นไปโดยถูกต้องตามหลักนิติธรรม อยู่ในขอบเขตที่พอเหมาะพอดีเป็นไปอย่างมีความรับผิดชอบและตรวจสอบได้

2. จากการพิจารณาในแง่ที่ว่า เมื่อรัฐเข้ามามีอำนาจปกครองมนุษย์ในสังคมอันทำให้มนุษย์ต้องถูกกำหนดให้มีหน้าที่หลายประการต่อรัฐโดยเฉพาะหน้าที่ในการเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย มนุษย์จึงพึงได้รับประโยชน์และการคุ้มครองตามสมควรจากรัฐด้วย

ชาติ ชัยเดชสุริยะ (2549, น. 14-15) ได้กล่าวถึง ทิศทางร่วมกันในการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในประเทศที่มีการยอมรับแนวความคิดในเรื่องนี้แล้ว หลายประเทศได้พัฒนาไปสู่ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (The Universal Declaration of Human Rights) ซึ่งรับรองโดยที่ประชุมสมัชชาองค์การสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 (พ.ศ. 2491) อันมีข้อความที่เป็นการรับรองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาไว้หลายประการ ได้แก่ ในข้อ 5, 9-11 ซึ่งสรุปความได้ว่า “จะต้องไม่มีบุคคลใดถูกจับกุมหรือคุมขังโดยอำเภอใจ บุคคลทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการพิจารณาคดีจากศาลอย่างเป็นธรรมและเปิดเผย ผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำผิดทางอาญาพึงได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าผู้นั้นได้กระทำผิดตามกฎหมาย บุคคลจะมีความผิดทางอาญาก็ต่อเมื่อได้กระทำการหรือละเว้นกระทำการตามที่มีกฎหมายบัญญัติไว้ในขณะที่กระทำการหรือละเว้นกระทำการนั้นว่าเป็นความผิด และโทษที่จะลงแก่ผู้นั้นจะหนักไปกว่าตามที่กฎหมายที่ใช้อยู่ในขณะที่ยกระทำความผิดกำหนดไว้นั้นมิได้ บุคคลใดจะถูกกระทำทรมานหรือ

ถูกปฏิบัติหรือถูกละเมิดที่เป็นการทารุณโหดร้าย ไร้มนุษยธรรมหรือลดศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นั้นมิได้”

อย่างไรก็ดี ทางองค์การสหประชาชาติยังได้ออกมาตรฐานฉบับต่าง ๆ เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาโดยเฉพาะเจาะจง ([http://www.unhcr.ch/html/i ntlinst.htm](http://www.unhcr.ch/html/i%20n%20inst.htm), [http : //www.hri.ca/uninfo/treaties/index.shtml](http://www.hri.ca/uninfo/treaties/index.shtml)) และมีเนื้อหาในทิศทางที่ขยายการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาออกไปอย่างกว้างขวางมากขึ้น ในสามทิศทาง กล่าวคือ

1. มาตรฐานเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในบริบทของความสัมพันธ์ ระหว่างสิทธิเสรีภาพของมนุษย์กับการใช้อำนาจรัฐในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ซึ่งแต่ละฉบับนอกจากมีความสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ในปฏิญญาสากล กติการะหว่างประเทศและอนุสัญญาต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นเรื่องเฉพาะด้านมากขึ้นและมีรายละเอียดชัดเจนมากขึ้นในการวางแนวทางการปฏิบัติของรัฐและเจ้าหน้าที่ของรัฐในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาว่าอย่างไร จึงจะเป็นการชอบธรรมและอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมตามตัวอย่างของมาตรฐานฉบับต่าง ๆ

2. มาตรฐานเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในบริบทของประโยชน์ ที่บุคคลพึงได้รับจากรัฐและกระบวนการยุติธรรมทางอาญา ในส่วนของการส่งเสริมให้รัฐได้เกื้อกูลสิทธิประโยชน์ของบุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้น แยกได้เป็นกรณีผู้ถูกคุมขังหรือจำคุก กับกรณีผู้เสียหาย

3. มาตรฐานเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของทางเลือกใหม่ที่มีการพัฒนามาทดแทนกระบวนการยุติธรรมทางอาญาปกติโดยที่แนวคิดในทางอาชญาวิทยาได้พัฒนาไปในทางที่ตระหนักถึงผลร้ายบางประการของการที่มุ่งลงโทษจำคุก ผู้กระทำความผิดว่านอกจาก จะทำให้ผู้ต้องโทษจำคุกมีตราบาปในเชิงประวัติความเป็นนักโทษติดตัวแล้วยังอาจทำให้ประสบปัญหาต่อชีวิตครอบครัวและการกลับไปใช้ชีวิตในสังคมหลังการพ้นโทษด้วย ในบางกรณีที่เป็นความผิดที่ไม่ร้ายแรงนัก อาจไม่มีความจำเป็นที่จะต้องลงโทษถึงขนาดจำคุก หากแต่อาจจะใช้มาตรการอื่นที่อาจเป็นประโยชน์มากกว่าและส่งผลร้ายน้อยกว่ามาใช้แทนโทษจำคุกนั้น

ดังนั้น สามารถที่จะจำแนกการส่งเสริมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ จากวัตถุประสงค์แห่งสิทธิและเสรีภาพ ได้ดังนี้

1. สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล เช่น ความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและร่างกาย เสรีภาพในการเดินทาง และเลือกถิ่นที่อยู่ เสรีภาพในเคหสถาน เป็นต้น

2. สิทธิและเสรีภาพในทางความคิดและการแสดงออกซึ่งความคิด เช่น เสรีภาพในการนับถือศาสนา และในการปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อของตน เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น โดยการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น เป็นต้น

3. สิทธิและเสรีภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ เช่น สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในการประกอบกิจการหรืออาชีพ และการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม เป็นต้น

4. สิทธิและเสรีภาพในการรวมกลุ่ม เช่น เสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ หรือหมู่คณะอื่น เป็นต้น

5. สิทธิและเสรีภาพในทางการเมือง เช่น เสรีภาพในการรวมกันเป็นพรรคการเมือง สิทธิเลือกตั้ง และสมัครรับเลือกตั้ง เป็นต้น

6. สิทธิเสรีภาพที่จะได้รับการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน

7. การส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ เป็นการส่งเสริมซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายคือบุคคลทั่วไป แต่เน้นหนักการนำความรู้ไปปรับปรุงชีวิตและความเป็นอยู่ทั้งในเมืองและชนบทให้ดียิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากงานส่งเสริมเริ่มแรกในชนบทซึ่งประชาชนมีปัญหาเรื่องรายได้ การขาดแคลนความรู้และเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่จะใช้ในการพัฒนาชนบทตลอดจนรายได้ที่ได้น้อยกว่าคนในเมือง ดังนั้นงานส่งเสริมจึงมุ่งช่วยเหลือประชาชนในชนบทก่อน แต่ก็มิได้หมายความว่าละทิ้งคนในเมืองที่ด้อยโอกาสและต้องการความช่วยเหลือและพัฒนาความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น โดยการส่งเสริมจะไม่จำกัดอายุ เพศ อาชีพ และฐานะทางสังคมของบุคคล แต่ละยึดถือตามความมุ่งหมายของโครงการส่งเสริมนั้น ๆ ว่าจะมุ่งไปที่คนกลุ่มใด โดยงานส่งเสริมเป็นการติดต่อแบบ 2 ทาง (Two-way communication) คือเป็นการสร้างความเข้าใจและถ่ายทอดความรู้ระหว่างแหล่งสารหรือผู้ทำหน้าที่ส่งเสริมและประชาชนที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย (target audience) ซึ่งเนื้อหาสาระในงานส่งเสริมขึ้นอยู่กับปัญหาและความต้องการของประชาชนในแต่ละชุมชน ในการจะรู้ได้โดยการศึกษา สัมภาษณ์จากประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้น ๆ หรือจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary data) ในการนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนโครงการและกำหนดวิธีการส่งเสริมต่อไป

8. การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เป็นการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลไม่ให้ถูกอำนาจรัฐในกระบวนการยุติธรรมทางอาญารุกล้ำหรืออำนาจจากบุคคล กลุ่มบุคคลที่ไม่ประสงค์ดี กระทำการอันเกินขอบเขตของความเหมาะสมพอดี จึงจำเป็นต้องมีการวางกฎเกณฑ์และมาตรฐานเพื่อกำหนดกรอบและตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาให้เป็นไปโดยถูกต้องชอบธรรม นั้น ได้มีการขยายขอบเขตออกไปมากขึ้นว่ารัฐจะต้องมีหน้าที่ช่วยเหลือคุ้มครองเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมทางอาญานั้นด้วย

1.4 แนวคิดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทและการจัดการความขัดแย้ง

1. การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

แนวคิดการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นแนวคิดที่มุ่งแก้ไขหรือระงับข้อพิพาท เพื่อที่จะให้ความขัดแย้งหรือข้อพิพาทที่เกิดขึ้นยุติลง ซึ่งได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทไว้ดังนี้

การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท หมายถึง การที่คู่กรณีทั้งสองฝ่ายมีมากกว่าสองฝ่าย สมมติว่าที่จะทำการเจรจาตกลงเพื่อระงับข้อพิพาท โดยมีคนกลางซึ่งไม่มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับผลที่สามารถตกลงกันได้ เป็นผู้ทำการไกล่เกลี่ยผลที่ตกลงกันได้ประโยชน์ของการไกล่เกลี่ย ลดปริมาณคดี ลดเวลาในการพิจารณา ลดค่าใช้จ่ายและ ที่สำคัญทุกฝ่ายชนะคดี

วิธีการ คือ แยกคน แยกสำนวน แยกห้อง

แยกคน หมายถึง ผู้พิพากษาที่ไกล่เกลี่ยกับผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนต้องคนละคนกันทำให้คู่ความกล้าพูดความจริง

แยกสำนวน หมายถึง มีการแยกสำนวนการไกล่เกลี่ยออกจากสำนวนเดิม เพื่อมิให้ข้อเท็จจริงในการไกล่เกลี่ยปรากฏในสำนวนเดิมและถือว่าข้อเท็จจริงในการไกล่เกลี่ยเป็นความลับที่คู่ความจะนำไปอ้างในสำนวนเดิมไม่ได้

แยกห้อง หมายถึง ต้องจัดห้องไกล่เกลี่ยแยกต่างหากจากห้องพิจารณา เพื่อให้เกิดบรรยากาศเป็นกันเอง

วัตถุประสงค์ของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

1. เพื่อที่จะให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายได้รับความพึงพอใจให้มากที่สุด ในการรับผลจากการไกล่เกลี่ย

2. หลีกเลี่ยงการตัดสินคดีของศาล

3. ช่วยเหลือคู่กรณีให้เข้าใจเงื่อนไขและผลกระทบในอนาคตของการตกลงกัน

4. เตรียมให้คู่กรณีเห็นภาพการดำเนินขบวนการไกล่เกลี่ย การแก้ปัญหาที่ไม่อาจตกลงกันได้ ที่เกิดขึ้น

5. เพื่อลดระดับความคิด ความต้องการของคู่ความที่จะนำคดีไปสู่ศาลแต่อย่างเดียว

6. เพื่อช่วยเหลือให้คู่กรณีได้อยู่ร่วมกัน คบหาสมาคมด้วยความสงบสุขต่อไป

จุดมุ่งหมายของผู้ไกล่เกลี่ย ก็คือ ช่วยเหลือแยกแยะประเด็นข้อพิพาท กระตุ้นให้มีการยื่นข้อเสนอละช่วยเหลือในการเจรจา โดยมีวัตถุประสงค์หลักในหัวใจว่า จะก่อให้เกิดการตก

ลงกันด้วยดีและเหมาะสมเป็นธรรม ตามความต้องการของคู่กรณีทั้งสองฝ่ายให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ผู้ไกล่เกลี่ยจะต้องอธิบายเรียบเรียงปัญหา สื่อสัมพันธ์ให้เกิดความร่วมมือกัน พร้อมกับจัดการกับข้อขัดแย้งไปด้วย ในขณะเดียวกันผู้ไกล่เกลี่ยไม่อยู่ในฐานะที่จะตัดสินเรื่องใด ๆ ให้กับ คู่กรณี แต่ช่วยเหลือคู่กรณีในกระบวนการที่จะตัดสินใจด้วยตนเอง หลังจากความตกลงกันบรรลุผลสำเร็จแล้ว ผู้ไกล่เกลี่ยจะทำการร่างบันทึกความเข้าใจร่วมกัน ทบทวน และขอความยินยอมจาก คู่ความและทนายความหรือที่ปรึกษากฎหมายของคู่ความ

โดยคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คือ ควรจะเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่คู่กรณีมีข้อพิพาทกัน มีประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ มีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ในการที่จะให้คู่กรณีสามารถปรองดองสมานฉันท์กันให้ได้ มีความสุขุมเป็นกลาง คู่กรณีมีความเชื่อถือไว้วางใจและสามารถสร้างความเชื่อถือให้คู่กรณีได้ในขณะที่ดำเนินการไกล่เกลี่ย ไม่ว่าในเรื่องความเป็นธรรม การเก็บความลับของคู่กรณี เป็นนักฟังที่ดี ควบคุมสถานการณ์ได้ดี รู้จักสร้างบรรยากาศแห่งความเป็นมิตร ขณะที่อยู่ในกระบวนการไกล่เกลี่ย การเตือนสติคู่กรณี ชี้ให้เห็นผลประโยชน์ร่วมกันอย่างจริงจัง รู้จักแยกแยะปัญหาข้อพิพาท เข้าใจความรู้สึกของคู่กรณี ความเป็นนักจิตวิทยาการสร้างบรรยากาศ การเริ่มต้นอย่างฉันท์มิตรกับคู่กรณีทั้งสองฝ่าย เป็นกุญแจสำคัญของการไกล่เกลี่ยที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ

ในการไกล่เกลี่ยของพิพาทในประเทศไทย สามารถแบ่งระดับของการไกล่เกลี่ยได้เป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ดังนี้ (บรรหาร ชลสินธุ์, 2544, น. 48-52)

1. การไกล่เกลี่ยระดับหมู่บ้าน หรือชุมชนเล็ก ๆ
2. การไกล่เกลี่ยระดับเมือง
3. การไกล่เกลี่ยระดับสูง
2. การไกล่เกลี่ยระดับหมู่บ้าน หรือชุมชนเล็ก ๆ

ผู้ที่จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ย

การไกล่เกลี่ยโดยพระสงฆ์

- ในประเทศไทยพระสงฆ์ คือ บุคคลที่เป็นผู้สืบทอดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ประชาชนให้ความนับถือและไว้วางใจในพระสงฆ์องค์เจ้า เมื่อมีปัญหา ก็มักจะปรึกษาและขอคำแนะนำเสมอในทุก ๆ เรื่อง เช่น ปัญหาภายในครอบครัว หรือความช่วยเหลือปลดปล่อยทุกข์อื่น ๆ พระสงฆ์จึงเป็นบุคคลที่มีความสำคัญที่จะเป็นที่พึ่งของประชาชน โดยเฉพาะเจ้าอาวาสจะเป็นบุคคลที่มีความสำคัญ ในการที่จะเป็นผู้ชี้แนะในระดับเมือง และระดับหมู่บ้านได้เสมอ เป็นบุคคลที่ทุกคนนับถือ ขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็ยังเป็นผู้มีอำนาจในสังคมนั้น ๆ ด้วย

ผู้นำหมู่บ้าน หรือชุมชน

- ผู้นำหมู่บ้านหรือชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งอาศัยอยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนเดียวกัน เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของคนในสังคมนั้น ๆ ด้วยลักษณะความเป็นผู้นำตามธรรมชาติ ผสมผสานกับอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ที่จะรักษาความสงบเรียบร้อย ช่วยเหลือปกป้องอันตรายที่จะเกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น ทำให้ผู้นำหมู่บ้านหรือชุมชนมีความน่าเกรงขาม และทรงอำนาจในการที่จะไกล่เกลี่ยข้อพิพาทให้ได้ผลเป็นสำเร็จ บุคคลเหล่านี้คือลูกคี่กับคนในหมู่บ้านหรือชุมชนมากกว่าผู้อื่น

คนเฒ่าคนแก่ หรือบุคคลที่คู่กรณีเคารพนับถือ

- “เดินตามผู้ใหญ่หมาไม่กัด” สุภาษิตไทยโบราณยังใช้ได้เสมอจนถึงทุกวันนี้ ดังนั้นเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้น คนเฒ่าคนแก่หรือบุคคลที่คู่กรณีเคารพนับถือ เป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่ทรงคุณภาพในการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งได้อีกวิธีหนึ่ง

3. การไกล่เกลี่ยระดับเมือง

ผู้ที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย

พนักงานตำรวจ

- พนักงานตำรวจจะตกอยู่ในฐานะผู้ไกล่เกลี่ยก็ต่อเมื่อ เกิดการกระทำความผิดตามประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งเป็นประเภทความผิดหลักใหญ่ ๆ คือ ความรับผิดอันยอมความได้ ความรับผิดอันยอมความไม่ได้ และความผิดลหุโทษเมื่อเกิดการกระทำความผิดในลักษณะ ดังกล่าว พนักงานสอบสวนก็จะพยายามให้คู่กรณีตกลงกันได้ เพื่อให้จะทำให้เรื่องราวต่าง ๆ เสร็จสิ้นลง ในชั้นพนักงานสอบสวน ถ้าทำการตกลงกันก็จะมีการทำบันทึกข้อตกลงเป็นหนังสือไว้เป็นหลักฐาน โดยการไกล่เกลี่ยของพนักงานสอบสวนจะมี 2 ลักษณะ กล่าวคือ ไกล่เกลี่ยให้ผู้กระทำผิดจ่ายค่าเสียหายและค่าทดแทนให้แก่ผู้เสียหาย และการไกล่เกลี่ยให้ผู้กระทำผิดจ่ายค่าปรับให้แก่รัฐตามกฎหมาย

พนักงานอัยการ

- คดีที่ผ่านพนักงานตำรวจแล้วเป็นคดีที่สามารถยอมความกันได้ แต่ชั้นพนักงานสอบสวนไม่อาจตกลงกันได้ เมื่อสำนวนมาถึงพนักงานอัยการ พนักงานอัยการก็อยู่ในสถานะของพนักงานอัยการให้การไกล่เกลี่ย ก็คล้ายกับพนักงานตำรวจ คือ ไกล่เกลี่ยเพื่อให้เสียค่าปรับแก่รัฐ และชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหาย

ทนายความ

- คู่กรณีอาจจะต้องไปขอคำปรึกษา และความช่วยเหลือจากทนายความด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น เมื่อพนักงานสอบสวนหรือพนักงานอัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องผู้กล่าวหาแต่ผู้เสียหายยังประสงค์ที่จะดำเนินคดีอยู่ กรณีเช่นนี้จำเป็นต้องใช้ทนายความดำเนินการฟ้องคดีให้หรือได้มีการพยายามที่จะทำการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทโดยผู้ไกล่เกลี่ยอื่นแล้ว แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ กรณีเช่นนี้คู่กรณีอาจจะต้องไปพึ่งทนายความ ทนายความอาจหาทางไกล่เกลี่ยให้คู่กรณีตกลงกันได้ด้วยความสมัครใจ แต่โดยทั่วไปแล้วทนายความก็มักจะรีรอไม่ทำการไกล่เกลี่ย เพราะไม่มีสถานะใดที่จะทำให้คู่ความเคารพยำเกรง และประการสำคัญคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งมักจะถูกมองว่ามีส่วนได้เสียในผลของการตกลงกัน ทำให้ขาดความเชื่อถือในฐานะที่จะเป็นผู้ไกล่เกลี่ย

ศาล

- การไกล่เกลี่ยโดยศาลดูเหมือนว่า จะประสบผลสำเร็จง่ายกว่าผู้ไกล่เกลี่ยคนอื่น เพราะขบวนการและกฎหมายวิธีพิจารณาความเปิดโอกาสให้ทำการไกล่เกลี่ยได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคดีแพ่งและคดีศาลอาญาที่ยอมความกันได้ ถ้าหากเป็นกรณีที่ฟ้องคดีกันเองก็สามารถถอนฟ้องได้ก่อนศาลชั้นต้นจะพิพากษาคดี หรือความผิดลหุโทษอาจลงโทษปรับสถานเบาหากมีเหตุที่จะถอนฟ้องไม่ได้ และยิ่งในคดีแพ่งแล้วถ้าหากตกลงกันได้ศาลก็จะคืนค่าธรรมเนียมศาลให้

4. การไกล่เกลี่ยระดับสูง

ผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของไทย

- การไกล่เกลี่ยโดยพระมหากษัตริย์ จะเกิดขึ้นในกรณีที่ข้อพิพาทที่สำคัญมาก ๆ เช่น การไกล่เกลี่ยความขัดแย้งระหว่าง พลโทจำลอง ศรีเมือง ผู้นำประชาชน กับ พลเอกสุจินดา คราประยูร ผู้นำฝ่ายทหาร เมื่อเดือนพฤษภาคม โดยพระองค์ท่านจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยที่ทรงพระบารมีและทรงอำนาจเป็นอย่างมาก มีเทคนิคในการไกล่เกลี่ยที่เป็นหลักสากลที่สำคัญก็คือ ความเป็นผู้มีจิตวิทยาสามารถแยกแยะปัญหาข้อขัดแย้งได้อย่างเด่นชัด การเตือนสติให้คู่กรณีได้เห็นถึงผลเสียของการขัดแย้งกัน ไม่ถือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การแสดงให้คู่กรณีเห็นว่าพระองค์ไม่มีผลประโยชน์ใดในผลของการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท

5 การจัดการความขัดแย้ง

1. แนวความคิดเกี่ยวกับความขัดแย้ง

ในสังคมมนุษย์ที่มาอยู่ร่วมกัน ความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา หากจะกล่าวไปแล้ว ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมิได้มีอยู่เฉพาะทางสังคมเท่านั้นแต่ได้เกิดเป็นปรากฏการณ์ทั่ว ๆ ไป

แม้แต่ในตัวของตนเองก็มีความขัดแย้ง เช่น ในทางความคิด ความประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ความขัดแย้งบางทีก็เป็นสิ่งดีแก่ตัวคนเราเหมือนกัน ทำให้มีการปรับปรุงตัวให้ดียิ่งขึ้น หากศึกษาความขัดแย้งขึ้นไปอีกระดับหนึ่ง ที่มาของความขัดแย้ง

Mcgregor (อรุณ รักธรรม, 2532, น. 148) มองว่าความขัดแย้งมีที่มาจากลักษณะตามธรรมชาติของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นผู้ที่มีความต้องการหรือความอยากโดยทั่วไป ความต้องการ ระดับต่ำของคนเมื่อได้รับการตอบสนอง และมีความพอใจแล้วความต้องการในระดับสูงขึ้นไปอีกจะมีความสำคัญขึ้นมาและจะเป็นเครื่องกระตุ้นพฤติกรรมของมนุษย์ต่อไป

อรุณ รักธรรม (2532, น. 143) ให้ความหมายคำว่า ความขัดแย้ง หมายถึง การที่กิจกรรมหนึ่งเกิดขึ้นในลักษณะที่ขัดแย้ง ขัดขวาง กีดกัน หรือรบกวนต่อกิจกรรมหนึ่ง ทำให้กิจกรรมนั้นเสียหายดำเนินไปได้โดยยาก หรือมีผลน้อยลงในทางใดทางหนึ่ง ดังนั้น ข้อเท็จจริงคือพวกสมาชิกของกลุ่มซึ่งมีความแตกต่างสถานภาพเป้าหมายค่านิยมหรือการรับรู้ ทัศนคติ ความเชื่อที่แตกต่างกันต่างก็จะแสดงทัศนะของพวกเขาให้เด่นกว่าบุคคลอื่น หรือความต้องการของเขาไม่ได้รับการตอบสนอง

Max Weber (เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, 2533) กล่าวว่า ความขัดแย้งในผลประโยชน์ระหว่างบุคคลพบได้ทุกหนทุกแห่งในสังคม ความขัดแย้งเกิดจากการกระทำของบุคคล ที่ต้องการจะดำเนินการให้บรรลุความปรารถนาของตน แต่เกิดปะทะกับการต่อต้านของอีกฝ่ายหนึ่งหรือหลาย ๆ กลุ่มความขัดแย้งเป็นผลมาจากการมีทรัพยากรหรือรางวัลอย่างจำกัดโดยที่คนหนึ่งได้รับแต่อีกคนหนึ่งไม่ได้รับ การที่คนหนึ่งสามารถบรรลุความปรารถนาของตนเองในสภาพที่มีทรัพยากรอย่างจำกัด ทำให้ผู้นั้นมีอำนาจมากขึ้น ความขัดแย้งทั้งหลายไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การต่อสู้กัน Weber ถือว่าการแข่งขันเป็นรูปแบบหนึ่งของความขัดแย้งในการแข่งขันนั้นจะ มีกฎ หรือกติกาที่ทุกฝ่ายยอมรับ การชนะ คือการได้รับรางวัลหรือประโยชน์ ไม่ใช่การทำลายล้างคู่ต่อสู้ ความขัดแย้งถ้าหากเกิดขึ้นในระยะเวลายาวนาน จะทำให้เกิดการแบ่งอำนาจในสังคม

Carl Marx (รัฐติการณ บันเปอะ, 2545) ได้เสนอแนวคิดว่าในระบบสังคมทุกระบบก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคในการแบ่งปันสรรหาทรัพยากร ซึ่งความขัดแย้งจากนั้นจะก่อให้เกิดการจัดระบบสังคมขึ้นใหม่ โดย Marx เห็นว่าสังคมไม่อยู่ในระเบียบแบบแผนของระบบสังคมตลอดเวลา แต่มีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงต่อเนื่องกันไปเรื่อย ๆ การเปลี่ยนแปลงเน้นสิ่งสำคัญและการเปลี่ยนแปลงนี้เกิดจากความขัดแย้งดังกล่าวว่า “Without Conflict No Progress” การเปลี่ยนแปลงในสังคมนี้เกิดขึ้นเสมอ และไม่เปลี่ยนแปลงเฉพาะส่วนเป็นโครงสร้างพื้นฐานแต่รวมถึงโครงสร้างอื่นด้วย การเปลี่ยนแปลงนี้มีผลมาจากความขัดแย้งและเป็นแรงผลักดันให้เกิดการ

เปลี่ยนแปลงทุกขณะ อีกทั้งความขัดแย้งตามแนวความคิดของ Marx ได้กล่าวไว้ว่าจุดเริ่มต้นของการขัดแย้งอยู่ที่เศรษฐกิจ ซึ่งความขัดแย้งทางด้านเศรษฐกิจนำไปสู่ความขัดแย้งทางสังคมและทางการเมือง โดยกลุ่มหนึ่งพยายามสนองตอบความต้องการของตนเองทางด้านผลประโยชน์และอีกกลุ่มหนึ่งเสียประโยชน์ อีกทั้งเชื่อว่าความขัดแย้งเป็นสภาพปกติของสังคม การขัดแย้งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างแยกไม่ออก ซึ่งได้เน้นว่าความขัดแย้งอยู่ที่เศรษฐกิจ การต่อสู้ของชนชั้น 2 ชนชั้นเป็นธรรมชาติของการแข่งขัน และการแสวงหาผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน

2. แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้ง

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (2547, น. 41-44) เมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้น ทั้งความขัดแย้งภายในตัวบุคคลเอง ความขัดแย้งระหว่างบุคคลหรือระหว่างกลุ่มก็ตาม บุคคลก็พยายามที่จะขจัดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นให้หมดไปหรือให้ลดน้อยลง เพื่อเกิดความสุขกายสบายใจ และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข ดังนั้น จึงมีผู้เสนอแนวคิด แนวทางในการจัดการกับความขัดแย้งไว้หลาย ๆ รูปแบบ ดังนี้

ในแนวความคิดของ ซิมเมล (รัฐกานต์ ปันเปอะ, 2545) สันติภาพและความขัดแย้งเป็นสิ่งผกผันกัน โดยมีวิธีการที่ทำให้ความขัดแย้งมีมาก ความขัดแย้งก็มีน้อย โดยมีวิธีการจัดการ ดังนี้

1. ทำให้เหตุแห่งความขัดแย้งหมดไป คือ นำเอาคู่ขัดแย้งออกจากกัน ซึ่งอาศัยเชิงจิตวิทยา และพฤติกรรมของมนุษย์ เมื่ออารมณ์ของคู่ขัดแย้งค่อย ๆ หายไป ความขัดแย้งลดลง แต่ความขัดแย้งอาจเกิดโครงการความขัดแย้งขึ้นมาทดแทนใหม่ได้

2. ทำให้ฝ่ายหนึ่งชนะ คือ การเปลี่ยนจากการต่อสู้เป็นสันติภาพ โดยการให้ฝ่ายหนึ่งชนะ เมื่อฝ่ายหนึ่งอ่อนแอ และยอมรับการพ่ายแพ้ และถ้าอีกฝ่ายหนึ่งไม่ยอมรับ ก็จะทำให้เกิดขัดแย้งใหม่ต่อไป

3. การประนีประนอม วิธีนี้ทั้งสองฝ่ายต้องตกลงกันที่จะแบ่งเหตุแห่งความขัดแย้งและถือว่าการคิดค้นที่ยิ่งใหญ่ที่สุดอย่างหนึ่งของมนุษย์ เพราะช่วยให้ความขัดแย้งของมนุษย์สิ้นสุดลงก่อนที่จะเกิดความขัดแย้งขึ้นและการคืนดีกัน คือ การให้อภัยกัน โดยการแข่งขันหรือแบ่งรางวัลอย่างเป็นวัตถุนิสัย โดยไม่เอาอารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรมที่สงบสุข

การแก้ปัญหความขัดแย้งจะมียุทธศาสตร์ในการจัดการความขัดแย้ง อยู่ 3 แบบคือ

- 1) แบบแพ้-ชนะ (Win-lose strategy) คนโดยทั่วไปเห็นว่า ความขัดแย้งเป็นการต่อสู้เพื่อเอาชนะกัน แต่ละฝ่ายจึงทำทุกอย่างเพื่อจะให้ฝ่ายตนชนะ เช่น ระดมความคิดและวางแผนโดยมุ่งเอาชนะคู่ต่อสู้และต้องการเอาประโยชน์ให้มากที่สุด หรือได้รับส่วนแบ่งหรือได้รับทรัพยากรให้

มากที่สุด ถ้าฝ่ายหนึ่งชนะ อีกฝ่ายจะต้องแพ้และผู้ชนะจะเป็นผู้ได้รับสิ่งของตามต้องการ การแก้ปัญหาแบบนี้ขึ้นอยู่กับมุมมองว่าอำนาจที่แท้จริงอยู่ที่ใด ดังนั้นแต่ละฝ่ายจะพยายามที่จะมีหรือควบคุมสิ่งต่อไปนี้เป็น ชำวสารและข้อมูล เงิน อำนาจ และสัมพันธภาพที่ดีกับคนสำคัญ หรือกับผู้มีอำนาจ

สำหรับเทคนิควิธีการที่ใช้กับการแก้ปัญหา แบบแพ้-ชนะ นี้ สรุปเป็นเทคนิควิธีการได้ 4 วิธีคือ

1. การใช้อำนาจ เป็นการใช้อำนาจหน้าที่ตามกฎหมายหรือตามที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษร เป็นการสั่งการให้อีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตามในลักษณะการออกคำสั่ง ผู้อยู่ใต้คำสั่งจะปฏิบัติตามลักษณะถูกบังคับทำให้ภาพรวมออกมาแสดงออกในเชิงทำลายในทางอ้อม เพราะผู้ปฏิบัติจะทำตามด้วยความฝืนใจ ทำให้เกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเต็มที่

2. การคุกคามขู่ขู่ทั้งทางร่างกายและจิตใจ เป็นวิธีที่ทำให้สมาชิกของกลุ่มยอมทำตามเพราะเกิดความเกรงกลัวในอิทธิพลและอำนาจของผู้คุกคามขู่ขู่ หากไม่ให้ความร่วมมือหรือปฏิบัติตามที่ต้องการก็มักจะประสบความเดือดร้อน จึงเป็นภาวะจำยอมที่ต้องปฏิบัติตาม

3. การใช้เสียงข้างมาก เป็นการใช้อำนาจเพื่อการตัดสินใจ ทุกคนในกลุ่มจะเป็นผู้เลือกลงคะแนนให้ตามเหตุผลและความต้องการของตนเอง บางครั้งไม่ได้โหวตด้วยเหตุผล แต่จะโหวตตามฝ่ายที่ตนคาดว่าจะชนะ วิธีการใช้เสียงข้างมากนี้ สมาชิกในกลุ่มจะยอมรับว่าเป็นวิธีการที่ยุติธรรม

4. การใช้เสียงข้างน้อย กล่าวคือ ผู้นำในกลุ่มจะหาผู้สนับสนุนความเห็นของตน และใช้อำนาจรวบรัดให้เป็นแนวทางที่ทุกคนในกลุ่มต้องปฏิบัติ ลักษณะนี้มักจะเกิดขึ้นจากการที่ไม่มีผู้ใดกล้าคิดหรือแสดงความคิดเห็นให้ผู้อื่นในกลุ่มได้ทราบ มักจะนิ่งเงียบจนดูเหมือนว่าเป็นความต้องการของทุกคน ผู้นำในกลุ่มจึงสรุปรวบรัดให้เป็นไปตามที่ต้องการ

2) แบบแพ้-แพ้ (lose-lose strategy) การจัดการกับปัญหาแบบ แพ้-แพ้ นี้เกิดจากความคิดว่าสถานการณ์ความขัดแย้งเกิดจากการมีทรัพยากรอย่างจำกัด แต่ละฝ่ายจะพอใจถ้าได้รับส่วนแบ่งจากทรัพยากรนั้นอย่างเป็นธรรม การแก้ปัญหาแบบนี้ใช้ความสามารถในการเจรจาต่อรองเป็นประเด็นสำคัญ ในบางครั้งวิธีนี้อาจหลีกเลี่ยงจากความขัดแย้งดีกว่าการเผชิญหน้ากัน ส่วนผลของการแก้ไขปัญหาก็ทำให้แต่ละฝ่ายได้บางส่วนเท่านั้น ไม่ได้เต็มตามความต้องการจึงเรียกว่า แพ้ทั้งคู่หรือแบบ แพ้-แพ้

สำหรับเทคนิควิธีการที่ใช้กับการแก้ปัญหาแบบแพ้-แพ้ นี้ สรุปเทคนิควิธีการได้ 5 วิธีใหญ่ ๆ คือ

1. การประนีประนอม เป็นการไกล่เกลี่ยให้แต่ละฝ่ายจะต้องเสียสละสิ่งที่ตนอยากได้บ้าง การประนีประนอมจะได้ผลหากทั้งสองฝ่ายรับรู้ ว่า แต่ละฝ่ายมีอำนาจพอ ๆ กัน ไม่เช่นนั้น การประนีประนอมก็มักจะไม่ได้ผล

2. การประสานประโยชน์ด้วยการแลกเปลี่ยนความต้องการซึ่งกันและกัน กระทำโดยฝ่ายหนึ่งยอมแพ้ในเรื่องหนึ่ง โดยหวังว่าอีกฝ่ายจะยอมแพ้ให้อีกเรื่องหนึ่ง

3. การนำประเด็นปัญหาเสนอบุคคลที่สามซึ่งเป็นกลาง ในกรณีนี้บุคคลที่สามมักจะแก้ปัญหา โดยใช้ทางสายกลาง ระวังไม่ให้ทั้งสองฝ่ายต้องเสียหน้า

4. การอาศัยระเบียบ การอ้างระเบียบเพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าเท่านั้น

5. การโคจรของการบริหาร เป็นการถ่วงเวลาการแก้ปัญหาไว้ชั่วคราว คล้ายกับการรอเวลาให้ผ่านพ้นไปก่อนจึงจะคิดพุดจกัน ดังนั้น คำพูดที่ปรากฏออกมาจึงมักเป็น “อยู่ในระหว่างการพิจารณา” หรือ “ต้องการข้อมูลเพิ่มเติม” เนื่องจากไม่ยอมนำเอาประเด็นความขัดแย้งมาพุดกัน อาจเป็นชนวนเหตุทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นได้ในภายหลัง

3) แบบชนะ-ชนะ (win-win strategy) เป็นวิธีการที่มีทั้งเหตุผลและวิธีการสร้างสรรค์ เป็นที่พอใจของทุกฝ่าย โดยที่แต่ละฝ่ายไม่ต้องเสียอะไร เป็นวิธีการแก้ปัญหาที่แท้จริงขึ้นอยู่กับความใจกว้างของทุกฝ่ายและความจริงใจที่จะแก้ปัญหา ซึ่งมีใ้มุ่งจะยุติความขัดแย้งเท่านั้น แต่เน้นที่เป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ โดยให้ทุกฝ่ายได้รับประโยชน์สูงสุด เน้นที่ความร่วมมือในการแก้ปัญหา

ลักษณะที่จะเป็นเช่นนี้ได้ก็ต่อเมื่อคู่กรณีมีอำนาจในระดับใกล้เคียงกันทุกฝ่ายจะต้องรับผิดชอบร่วมกันในการแสวงหาทางออกซึ่งเป็นที่ยอมรับของทุกฝ่าย พลังของแต่ละฝ่ายจะถูกใช้โดยมุ่งที่ปัญหามีได้มุ่งไปที่คู่ต่อสู้ ทุกฝ่ายมีข้อมูลที่ต้องการและมีความรู้สึกที่ดี การส่งและการรับข้อมูลย้อนกลับจะไม่กล่าวหาใส่ร้ายกันควรหาทางเลือกหลายทาง และเลือกทางออกที่ดีที่สุด

สำหรับเทคนิควิธีที่ใช้กับการจัดการกับปัญหาความขัดแย้งแบบ ชนะ-ชนะ มี 2 วิธีใหญ่ ๆ คือ

1. การมีความเห็นสอดคล้องกัน กระทำโดยทุกฝ่ายร่วมกันหาวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งและยอมรับทั้งเป้าหมายและวิธีการ ทุกฝ่ายร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ ยอมรับในกระบวนการตัดสินใจของกลุ่ม

2. การตัดสินใจแบบผสมผสาน หรือการนำเอาปัญหา เหตุผล ความต้องการ ค่านิยมและเป้าหมายของทุกฝ่ายมารวมเข้าด้วยกัน แล้วร่วมกันคิดค้นหาทางแก้ปัญหา ร่วมกันตัดสินใจเลือก

ทางออกที่คิดว่าดีที่สุดและเป็นทางเลือกที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ วิธีนี้จึงเกี่ยวข้องกับขั้นตอนของกระบวนการ ตัดสินใจ

สรุปว่า การจัดการความขัดแย้ง เป็นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ ที่มุ่งเน้นส่งเสริมและสนับสนุนให้คู่กรณีหันหน้าเข้าหากันโดยมีคนกลางที่คู่กรณียอมรับเป็นผู้เจรจาไกล่เกลี่ย หาทางประนีประนอมให้สามารถยอมรับและปฏิบัติต่อกันได้ โดยเน้นการแก้ไขปัญหาข้อพิพาทในเชิงของสันติวิธี

1.5 แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (2547, น. 16-19) หากพิจารณาจากมุมมองอย่างกว้าง แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน มีมานานแล้ว เช่นเดียวกับแนวคิดประชาธิปไตย แต่ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีการให้ความสำคัญแก่แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชนมากยิ่งขึ้น เนื่องจากปัญหาและความล้มเหลวของการพัฒนาในอดีตที่มุ่งเน้นบทบาทของคนภายนอกชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ในโลกได้ การเคลื่อนไหวเพื่อจะทบทวนประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ทำกันมา และได้ข้อสรุปว่า ประชาชนเองน่าจะเป็นผู้กำหนดในเป้าหมายในขบวนการวิเคราะห์ปัญหาและการตัดสินใจรวมไปถึงการประเมินผล ปัจจุบันแนวความคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมหันมาให้ความสำคัญความเป็นอยู่ของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเพื่อจัดปัญหาความยากจนในชนบท ลดช่องว่างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองระหว่างประชาชนกลุ่มต่าง ๆ การมีส่วนร่วมของประชาชนหรือชุมชน นับเป็นยุทธวิธีที่สำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนาที่มุ่งพัฒนาคนและส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม

ประเวศ วะสี (2537) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ควรมีลักษณะเป็นการส่งข่าวสารให้แก่สังคมโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น ผ่านทางสื่อมวลชนหรือแม้แต่การเดินทาง เพื่อให้ทราบปัญหาความเดือดร้อน ของประชาชนควรมีส่วนร่วมในการเจรจาปัญหาความขัดแย้ง ด้วยความเสมอภาคและเคารพในความเป็นมนุษย์

ข้อสมมติฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน

1. ประชาชนเป็นเจ้าของทรัพยากร ซึ่งสามารถระดมเข้าร่วมในกิจกรรมของสังคมได้ ในแง่นี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงมีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนนำเข้าของทรัพยากร (Input) สนับสนุนการพัฒนา หากปราศจากพลังในส่วนนี้แล้วการพัฒนาย่อมเป็นไปอย่างไม่ครอบคลุม หรือต้องใช้ทรัพยากรจากภายนอกทำให้เกิดการครอบงำจากภายนอกได้

2. การมีส่วนร่วมเป็นสิ่งผูกพันมนุษย์กับกิจกรรมเข้าด้วยกัน เพื่อการพัฒนาความรู้สึกร่วมของประชาชนจะสามารถประกันความต่อเนื่อง ทำให้การดำเนินกิจกรรมสำเร็จลุล่วงและปกป้องรักษาผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการ

3. การมีส่วนร่วมเป็นธรรมชาติของมนุษย์ในสังคม เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม (Social Animals) มีแนวโน้มที่จะทำกิจกรรมร่วมกับสมาชิกคนอื่นในสังคมเพื่อประโยชน์ร่วมกัน

Mathias Stiefel and Andrew Pearse (เชษฐชัย ศรีชูชาติ, 2541) ได้เสนอให้มองการมีส่วนร่วมใน 5 มิติ คือ

1. การมีส่วนร่วมเป็นการปะจันหน้า (Confrontation) คือ เป็นการสะท้อนการแจกแจงแบ่งสรรอำนาจในการตัดสินใจที่ผิดไปจากเดิม จึงอาจเป็นการปะจันหน้าระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มสังคม กลุ่มชนชั้นต่าง ๆ กับหน่วยงานที่ตั้งขึ้นอย่างมั่นคงแล้วและไม่ยอมเปลี่ยนแปลง (Immobile Establishments)

2. การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของกลุ่มและกระบวนการในการเข้าร่วม (Group and Process) โดยการวิเคราะห์ถึงโครงสร้าง วิธีดำเนินการ ตลอดจนสภาพแวดล้อมของกลุ่มได้ ก่อให้เกิดพลังในการเข้าร่วมมากขึ้นแค่ไหน โดยเฉพาะรูปแบบและลักษณะรวมทั้งสัมพันธภาพระหว่างผู้นำและผู้ตามในกลุ่ม

3. การมีส่วนร่วมเป็นประสบการณ์เฉพาะบุคคล (Individual) จากคำนิยามการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องของพฤติกรรมกลุ่ม แต่ขณะเดียวกันกับการตัดสินใจเข้าร่วมเป็นเรื่องเฉพาะบุคคล

4. การมีส่วนร่วมเป็นโครงการ (Project) ในวงราชการหรือองค์การระหว่างประเทศ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะมุ่งไปที่โครงการซึ่งถูกกำหนดขึ้นเพื่อส่งเสริมการพัฒนาเฉพาะด้าน และมุ่งให้ผู้ได้รับผลประโยชน์มีส่วนร่วมในบางระดับ แต่จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับลักษณะของโครงการ

5. การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย (Policy Making) ตามความหมายกว้างเป็นการมองการมีส่วนร่วมเป็นเรื่องเดียวกับการเป็นประชาธิปไตย คือการยอมรับให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย

การมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายของกลุ่มนั้นเกิดขึ้นในสามระดับ คือ ระดับแรกเป็นการเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วยการให้อย่างเดียว ระดับที่สูงขึ้นมาอีกระดับหนึ่งคือ การเริ่มรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อทำงานร่วมกัน และการมีส่วนร่วมในระดับสูงสุดนั้นคือ การที่ประชาชนตระหนักแน่ชัดว่าเขาต้องเป็นผู้ควบคุมสถานการณ์ที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของเขาได้ (ธีรวงศ์ คงทอง, 2543)

ขอบเขตการมีส่วนร่วมของประชาชน

John M. Cohen and Norman T. Uphoff (มนตรี กรรพุมมาลย์, 2539, น. 97-98) ได้เสนอกรอบความคิดเบื้องต้นในการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทว่ามี 3 มิติ (Dimensions) และ 2 บริบท (Contexts)

มิติของการมีส่วนร่วม (Dimensions of Participation) ประกอบด้วยคำถาม ดังนี้

1. มีส่วนร่วมอะไรบ้าง (What) แบ่งเป็น

1.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) คือ ร่วมในการคิดถึงปัญหา โดยระบุความต้องการของชุมชนจนเกิดโครงการ และการตัดสินใจดำเนินการ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม/โครงการต่าง ๆ เกิดความแนวคิด 3 ประการ คือ ความสนใจและความห่วงใยกังวลร่วมกันในสภาพปัญหาที่เผชิญร่วมกัน ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ขณะนั้น และประการสุดท้ายการตกลงใจกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา

1.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (implementation) ประกอบด้วยการสนับสนุนทางด้านทรัพยากรต่าง ๆ การบริหารงานกิจกรรมและการประสานงานขอความช่วยเหลือ

1.3 การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ทางด้านวัตถุ สังคม ของแต่ละบุคคล

1.4 การมีส่วนร่วมในการพยายามประเมินผล (Evaluation) ของโครงการ

2. มีส่วนร่วมกับใคร (Who, Whom) ได้แก่

2.1 การพิจารณาองค์ประกอบของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมกับชาวบ้าน ในแต่ละขั้นตอน เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ องค์กรที่ให้ทุน เป็นต้น

2.2 การพิจารณาลักษณะทางประชากร สังคม และเศรษฐกิจ ของผู้เข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องเพศ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ ระดับชั้นในสังคม ระยะเวลาอยู่อาศัย การถือครองที่ดิน เป็นต้น

3. มีส่วนร่วมอย่างไร (How) ได้แก่

3.1 ลักษณะพื้นฐานของการมีส่วนร่วม เช่น ความเต็มใจเข้าร่วม การได้รางวัลตอบแทน หรือถูกบังคับให้เข้าร่วม

3.2 รูปแบบการมีส่วนร่วม เช่น การเข้าร่วมโดยตรงหรือผ่านองค์กรของชุมชน

3.3 ขนาดของการมีส่วนร่วม เช่น ความถี่ และระยะเวลาในการเข้าร่วม

3.4 ผลที่เกิดจากการเข้าร่วม เช่น เป็นการเสริมพลังหรืออำนาจองค์กรหรือเป็นการปฏิสัมพันธ์ธรรมดาเท่านั้น

บริบทของการมีส่วนร่วม (Contexts of Participation) ประกอบไปด้วย

1. ลักษณะของกิจกรรม/โครงการ โดยพิจารณาจาก ลักษณะของสิ่งที่น่าสนใจ เช่น ความซับซ้อนของโครงการและทรัพยากรที่ต้องการ ลักษณะประโยชน์ที่ได้รับ เช่น ความเป็นรูปธรรมความเป็นไปได้ ระยะเวลาที่ส่งผล ลักษณะรูปแบบที่ต้องกำหนด เช่น การเชื่อมโยงโครงการ ความยืดหยุ่นของโครงการ การเข้าถึงในแง่การบริหารจัดการ และการครอบคลุมเนื้อหาการบริหารงาน

2. สภาพแวดล้อมที่กระทบถึงกิจกรรม/โครงการ โดยพิจารณาจากปัจจัยในอดีตเช่น ประสบการณ์รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ปัจจัยด้านกายภาพและธรรมชาติ เช่น ภูมิศาสตร์ และชีวภาพและปัจจัยประการสุดท้ายคือ ปัจจัยทางสังคม เช่น ปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแนวทางการพัฒนาที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ในการแก้ไขปัญหาชุมชน เพื่อให้ผลการพัฒนาตกถึงประชาชนและชุมชนอย่างแท้จริง แนวทางการพัฒนาเช่นนี้เป็นรูปแบบการพัฒนาที่เกิดขึ้นมา เพื่อแก้ไขจุดอ่อนของการพัฒนาแบบผสมผสาน ที่ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2539) อธิบายโดยสรุปไว้ว่า แนวทางการพัฒนาที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมนั้นเกิดจากแนวคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลส่วนบุคคล ซึ่งบังเอิญเห็นพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม

2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่มวางแผน และลงมือกระทำการร่วมกัน

3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชน ไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำการที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527, น. 7-8) กล่าวถึงหลักการและแนวทางการพัฒนา โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ดังนี้

1. ต้องยึดหลักความต้องการและปัญหาของประชาชนที่จุดเริ่มต้นของกิจกรรม หากกิจกรรมที่นำไปให้ประชาชนเป็นเรื่องใหม่ ก็ต้องใช้เวลาในการกระตุ้นเร้าความสนใจให้มีความรู้ความเข้าใจจนประชาชนยอมรับความจำเป็น และเป็นประโยชน์ในการจัดทำกิจกรรมเหล่านั้น

2. กิจกรรมต้องการดำเนินการโดยลักษณะกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่มในการรับผิดชอบร่วมกันสร้างความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างสมาชิกกลุ่ม ปลูกฝังทัศนคติ และพฤติกรรมที่เห็นแก่ส่วนรวม ทำงานเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว

3. แนวทางการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ต้องการคำนึงถึงความสามารถของประชาชนที่รับดำเนินการต่อไปโดยไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก โดยเฉพาะในระยะเริ่มแรกต้องไม่ทุ่มเทในลักษณะการให้เปล่าโดยสิ้นเชิง ต้องทำให้ประชาชนเกิดความสำนึกเป็นเจ้าของกิจกรรม และต้องสามารถทำต่อไปได้เอง เมื่อการช่วยเหลือจากภายนอกสิ้นสุดลง การช่วยตนเองและการพึ่งตนเองเป็นหลักสำคัญที่ต้องเริ่มตั้งแต่ต้น

4. กิจกรรมการพัฒนานำเข้าไปในชุมชนต้องสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อม ความพร้อมรับของชุมชน ซึ่งหมายรวมถึงการใช้ทรัพยากรชุมชนการสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน

5. การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำชุมชน ซึ่งหมายถึง ผู้นำตามธรรมชาติที่ชาวบ้านเคารพนับถือ ผู้นำทางศาสนา ผู้นำที่ได้รับการเลือกตั้ง หรือแต่งตั้งจากทางราชการ เพื่อเป็นผู้บุกเบิก และชักนำชาวบ้านต่อไป ผู้นำชุมชนโดยทั่วไปสามารถปรับทัศนคติและการยอมรับสิ่งใหม่ ๆ ได้เร็วกว่า และเป็นผู้ที่ชาวบ้านศรัทธาในตัวอยู่แล้ว การเริ่มจากผู้นำจึงไปได้เร็วกว่าและได้รับการยอมรับมากกว่าประชาชนทั่วไป

6. ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นต้น กล่าวคือ ร่วมหาข้อมูล ร่วมหาสาเหตุปัญหา ร่วมปรึกษาหารือทางแก้ไขปัญหา ร่วมการตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมการปฏิบัติงาน ร่วมการติดตามผลงาน จนถึงขั้นการร่วมบำรุงรักษาในระยะยาว

ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นแนวคิดที่มีนักวิชาการในแขนงต่าง ๆ ได้ให้คำจำกัดความหรือความหมายไว้หลากหลาย ดังนี้

อดิน รพีพัฒน์ (ไพรัตน์ เดชะรินทร์, 2527, น. 7-8) ได้กล่าวไว้โดยสรุปเกี่ยวกับความหมาย “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ว่าเป็นการให้ประชาชนได้เป็นผู้ที่คิดค้นปัญหาและเป็นผู้ทำทุกอย่าง ไม่ใช่ที่เรากำหนดไปแล้วมาให้ประชาชนเข้ามาร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่คิดขึ้นมา

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2526, น. 25) ได้ให้ความหมาย “การมีส่วนร่วมของประชาชน” หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบถึงตัวประชาชนเองการที่สามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชนบทเพื่อแก้ไขปัญห และนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ดีขึ้นได้นั้น ผู้ทำการเปลี่ยนแปลงต้องยอมรับปรัชญาการพัฒนาชนบทที่ว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรม และเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชนขณะเดียวกันต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่ามนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและได้รับการชี้แนะอย่างถูกต้อง

สเนห์ จามริก (ยิววัฒน์ วุฒิเมธี, 2526, น. 25) ได้กล่าวถึง “การมีส่วนร่วมของประชาชน” หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของทุกฝ่าย และยังอาจเป็นการปูพื้นฐานความมั่นคงสำหรับ วิศวกรรมการไปสู่การปกครองตนเองของท้องถิ่นได้ในบั้นปลาย และได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เริ่มต้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมของแต่ละคนมีประโยชน์เกี่ยวข้องและสนใจเป็นเรื่อง ๆ ไป ข้อสำคัญกิจกรรมเหล่านั้นต้องสัมพันธ์กับความต้องการ และปัญหาของชาวบ้าน

ดังนั้น จากความหมายของคำว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ที่กล่าวมาข้างต้น สามารถที่จะสรุปได้ว่า การที่ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอน ภายในกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่การร่วมกันคิด ร่วมลงมือปฏิบัติ ร่วมกันแก้ไขปัญหาต่าง ๆ พร้อมทั้งมีการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วมกัน ที่ชุมชนหรือหน่วยงานต่าง ๆ จัดขึ้น

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน

เจมส์ คีต ปี้นทอง (2526, น. 10) ได้อธิบายขั้นตอนที่ประชาชนควรมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมในการพัฒนามีดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข และลดปัญหาของชุมชน เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อจัด และแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้มีประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมาย
8. ร่วมควบคุม ติดตามประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ โดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

อัคบายานี (สุจินต์ ดาววีระกุล, 2527) ได้จัดลำดับขั้นตอนของความต้องการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้

1. การร่วมประชุม
2. การออกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ
3. การตีปัญหาให้กระจ่าง
2. การออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา
3. การออกเสียงเลือกตั้ง
4. การบริจาคเงิน
5. การบริจาควัตถุ
6. การช่วยเหลือด้วยแรงงาน
7. การใช้โครงการที่เป็นประโยชน์ให้ถูกต้อง
8. การช่วยเหลือในการรักษาโครงการ
9. การทำงานกับตัวนำความเปลี่ยนแปลง

จากขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าขั้นตอนการมีส่วนร่วม มีด้วยกัน 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. การร่วมกันคิด
2. การร่วมกันวางแผน
3. การตัดสินใจ
4. การร่วมกันปฏิบัติ
5. การประเมินผล
6. การร่วมรับผิดชอบในสิ่งที่ได้กระทำ

1.6 แนวคิดกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ (Restorative justice)

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นการสร้างสำนึกผิด เยียวยา และฟื้นฟูความเสียหาย ผดุงความยุติธรรมแก่ชุมชน แนวคิดเชิงทฤษฎี คือ เน้นการจัดให้ผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการกระทำผิดทางอาญา ซึ่งได้แก่ ผู้เสียหายหรือเหยื่อ ชุมชน และผู้กระทำผิดได้ร่วมกันโดยตรงในการจัดการและแก้ไขผลกระทบที่เกิดขึ้น ซึ่งรวมทั้งการฟื้นฟูหรือเยียวยาความสูญเสียหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่อาชญากรรมด้วย อีกทั้งยังเป็นกระบวนการที่มุ่งให้ทุกฝ่ายที่

ได้รับผลกระทบได้กลับคืนสู่สภาพแวดล้อมดั้งเดิม Howard Zehr (1990) ได้เขียนหนังสือ “changing lenses” นำเสนอกระบวนการทัศนคติธรรมเชิงสมานฉันท์ซึ่งแตกต่างไปจากกระบวนการทัศนคติเพื่อการแก้แค้นทดแทน (retributive justice) คือในขณะที่มาตรการเพื่อการแก้แค้นทดแทนให้ความสนใจกับการลงโทษ แต่กระบวนการทัศนคติธรรมเชิงสมานฉันท์ให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบ (accountability) การปรองดอง (healing) และการยุติข้อขัดแย้ง (Closure) (อังคณา บุญสิทธิ์, 2546, น. 304-317)

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (2546, น. 38-42) ความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ จึงมีกระบวนการทัศนคติที่แตกต่างจากกระบวนการทัศนคติในกระบวนการยุติธรรมแบบเดิม กล่าวคือ

1. ให้ความสนใจในการฟื้นฟูแก่เหยื่อและชุมชนที่ตกเป็นเหยื่อมากกว่าการให้คุณค่าในเรื่องการลงโทษผู้กระทำผิด
2. ยกระดับความสำคัญของเหยื่อในกระบวนการยุติธรรมให้มากขึ้น ทั้งการเข้ามามีส่วนร่วมและการให้บริการแก่เหยื่อ เป็นการแก้วิกฤติของความเป็นตัวแทน (crisis of representation) ตามกระบวนการทัศนคติแบบ Modernity
3. เรียกร้องให้ผู้กระทำผิดแสดงความรับผิดชอบโดยตรงต่อบุคคล/และหรือชุมชนที่ตกเป็นเหยื่อจากการกระทำของเขา
4. กระตุ้นและสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้องในการแสดงความรับผิดชอบของผู้กระทำผิดและให้การช่วยเหลือสนับสนุนในการตอบสนองความต้องการของเหยื่อและผู้กระทำผิด
5. ให้ความสำคัญกับการที่ผู้กระทำผิดแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำของเขา และการชดเชย บรรเทาผลร้ายจากการกระทำผิด มากกว่าลงโทษอย่างเฉียบขาด
6. ตระหนักถึงความรับผิดชอบของชุมชนในการปรับพฤติกรรมของผู้กระทำผิด ทั้งนี้ เพราะมองว่าอาชญากรรมอยู่ในบริบทของสังคมและมีความสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่น ๆ ของสังคม (ไม่ใช่เป็นระบบปิดที่แยกส่วนออกมาจากสังคม) ดังนั้น การดำเนินการตามแนวคิดของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ จึงต้องมีการทำงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ผู้กระทำผิด เหยื่อ และชุมชน

วันชัย รุจนวงศ์ (2546) หลักการสำคัญของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มี 5 ประการ ดังนี้

1. เน้นที่ความเสียหายและความต้องการของผู้เสียหาย อันเป็นผลต่อเนื่องมาจากความเสียหายที่เกิดจากการกระทำนั้น รวมทั้งความต้องการของชุมชนและผู้กระทำผิด

2. จัดการกำหนดภาระหน้าที่ในการแก้ไขซึ่งเป็นผลมาจากการทำให้เกิดความเสียหายนั้น ได้แก่ ภาระหน้าที่ของผู้กระทำผิด รวมทั้งภาระหน้าที่ของชุมชนและของสังคมในการแก้ไขเยียวยาที่เกิดจากความเสียหายด้วย

3. ใช้กระบวนการเปิดโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นกระบวนการที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในกระบวนการนั้น

4. ให้ทุกฝ่ายที่มีส่วนได้เสียในสถานการณ์นั้นเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งรวมทั้ง ผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด สมาชิกของชุมชนและสังคม

5. พยายามหาทางนำสิ่งที่เสียหายไปใช้กลับคืนดีดังเดิม

เพื่อที่จะได้เข้าใจแนวคิดกระบวนการยุติธรรมสมานฉันท์ให้ชัดเจนขึ้น จึงได้นำแนวคิดนี้มาเปรียบเทียบกับกระบวนการยุติธรรมแนวคิดดั้งเดิมซึ่งจะทำให้เห็นความแตกต่างและสามารถมองเห็นภาพได้ชัดเจนขึ้น กล่าวคือ

ประเด็นแรก แนวคิดดั้งเดิมจะมองว่า “การกระทำความผิดอาญาถือเป็นกระทำละเมิดต่อรัฐ” เพราะฉะนั้นรัฐจะต้องเข้ามามีบทบาท ส่วนในแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มองว่า “การกระทำความผิดทางอาญาเป็นการทำลายสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างบุคคล และความสมานฉันท์ในสังคม” ฉะนั้นเป้าหมายในการมองแตกต่างกัน ระหว่างการมองที่รัฐกับการมองที่ตัวบุคคลได้รับผลกระทบเป็นสำคัญ

ประเด็นที่สอง แนวคิดดั้งเดิมมองว่า “การกระทำความผิดอาญาเป็นการละเมิดต่อกฎหมาย” จึงต้องนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษให้ได้เพื่อให้เกิดความหยาบช้า ส่วนแนวคิดเชิงสมานฉันท์มองว่า “การกระทำความผิดทางอาญาก่อให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหาย เมื่อความเสียหายเกิดขึ้นจึงจำเป็นต้องมีการเยียวยาหรือฟื้นฟู”

ประเด็นที่สาม แนวคิดดั้งเดิมมีวัตถุประสงค์หลักของการลงโทษว่า “ต้องนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษโดยมุ่งผลของการแก้แค้นทดแทน” หรือ retribution ต้องการจะสร้างความข่มขู่ยับยั้ง หรือ deterrent และต้องการจะตัดโอกาสเขาไม่ให้กระทำความผิดอีกหรือ incapacitation แต่วัตถุประสงค์หลักของ Restorative Justice ก็คือ “ต้องการฟื้นฟูความเสียหายหรือผลกระทบจากการกระทำความผิด” ให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลร้ายซึ่งรวมทั้งผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และชุมชน เพื่อให้มีการชดเชย เพื่อให้มีการแก้ไขฟื้นฟู และให้มีการกลับคืนสู่สังคม

ประเด็นที่สี่ แนวคิดแบบดั้งเดิมจะมีคำถามพื้นฐาน 3 ประเด็น คือ

1. การกระทำความผิดนั้นเป็นความผิดต่อกฎหมายเรื่องใดมาตราใด
2. ใครเป็นผู้กระทำ

3. จะนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษได้อย่างไร

ส่วนคำถามพื้นฐานของแนวคิดแบบ Restorative Justice จะมีคำถามพื้นฐานที่เปลี่ยนไปเป็นคือ

1. “ความเสียหาย” หรือ “ผลกระทบ” ที่เกิดขึ้นในเรื่องนี้คืออะไร
2. จะแก้ไขเยียวยาให้ทุกคนคืนสู่สภาพเดิมได้อย่างไร
3. ใครจะเป็นผู้แก้ไขเยียวยา และด้วยวิธีอย่างไร

รูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ แบ่งได้ 4 รูปแบบ (กรมพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชน, 2546, น. 6) ดังนี้

1. การไกล่เกลี่ย (Mediation)
2. คณะกรรมการฟื้นฟูชุมชน (Community Reporative Board)
3. การประชุมกลุ่มครอบครัว (Family Group Conferencing หรือ Family Group Discussion)
4. การประชุมแบบล้อมวง (Circle หรือ Circle Sentencing หรือ Peacemaking Circle)

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์นำมาใช้กับความผิดประเภทใด (กระทรวงยุติธรรม และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย โครงการพัฒนาระบบกฎหมายไทย, 2545, น. 15-16)

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์จะนำมาใช้กับความผิดประเภทที่เด่นชัดคือ

- ความผิดที่เด็กเป็นผู้กระทำ ในหลาย ๆ ประเทศในยุโรป เช่น อังกฤษ ก็ใช้เป็นวิธีหลักสำหรับประเทศสหรัฐอเมริกายังมีปัญหาอยู่บ้างเพราะแนวคิดในเชิงแก้แค้นทดแทนนั้นค่อนข้างสูง
- ความผิดจากความรุนแรงในครอบครัว กรณีสามีทำร้ายภรรยา การนำตัวผู้กระทำความผิดที่จะต้องพึ่งพากันไปจำคุกอาจไม่ได้ประโยชน์อะไร

- ความผิดที่กระทำโดยประมาท ก็สามารถใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้ดี เช่น กรณีที่นักแสดงคนหนึ่งขับรถชนคนตาย แล้วก็ด้วยความพยายามของนักแสดงท่านนั้นก็ทำให้ผู้เสียหาย และสังคมรู้สึกไม่อยากจะเอาผิด โชคดีที่ท่านนั้นเป็นนักแสดง แต่ถ้าเป็นบุคคลทั่วไปก็อาจไม่มีโอกาสดีเช่นนั้น หากเราไม่มีกระบวนการในการสร้างความปรองดองให้แก่คู่ความได้

- ความผิดเล็ก ๆ น้อย ๆ อื่น ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงการจำคุกระยะสั้นขณะนี้ในเรือนจำมีผู้ต้องขังที่ต้องโทษจำคุกระยะสั้นค่อนข้างมาก ซึ่งคนเหล่านี้อาจไม่จำเป็นต้องถูกจำคุกก็ได้ และการจำคุกระยะสั้นนั้นสร้างปัญหามากกว่าแก้ปัญหา

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เป็นการอำนวยความสะดวกยุติธรรม “ทางเลือก” ไม่ใช่เป็น “การทดแทน” กระบวนการยุติธรรมอาญากระแสหลักแต่จะ

เป็นแนวคิดที่นำมาเสริมกระบวนการยุติธรรมอาญากระแสหลักให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น หรือกล่าวโดยสรุปเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างกันในตารางดังนี้

ตารางที่ 2.1

การเปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักกับ

กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก (Conventional Criminal Justice)	กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice)
1. อาชญากรรมเป็นการกระทำที่ล่วงละเมิดต่อกฎหมายและต่อรัฐ	1. อาชญากรรมเป็นการล่วงละเมิดต่อความสัมพันธ์ของประชาชน
2. การกระทำผิดอาญาเป็นการละเมิดต่อกฎหมาย ถือเป็นการละเมิดอำนาจอรัฐ ต้องนำตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษ	2. การกระทำผิดอาญาก่อให้เกิดผลกระทบหรือความเสียหาย (harm) จึงจำเป็นต้องมีการเยียวยาหรือฟื้นฟู (restore)
3. วัตถุประสงค์หลักต้องนำ “ผู้กระทำผิด” มาลงโทษ โดยมุ่งผลในการแก้แค้น ทดแทน (retribution) สร้างความข่มขู่ยับยั้ง (deterrence) และตัดโอกาสไม่ให้กระทำความผิดอีก (in incapacitation)	3. วัตถุประสงค์หลักต้องการฟื้นฟู (restore) ความเสียหาย หรือผลกระทบจากการกระทำ ความผิด ให้ทุกฝ่ายที่ได้รับผลร้าย ซึ่งรวมทั้ง “ผู้เสียหาย” หรือ “เหยื่ออาชญากรรม” “ผู้กระทำผิด” และ “ชุมชน” เพื่อให้มีการชดเชย (restitution) การแก้ไขฟื้นฟู (rehabilitation) และการกลับเข้าสู่สังคม (reintegration)
4. ศูนย์กลางความสนใจอยู่ที่ผู้กระทำความผิด จะได้รับการตอบแทนอย่างเหมาะสมกับการกระทำผิด	4. ศูนย์กลางความสนใจอยู่ที่ความต้องการของผู้เสียหาย ความรับผิดชอบของผู้ต้องหาในการแก้ไขความเสียหาย
5. คำถาม 3 ข้อ - กฎหมายข้อไหนที่ถูกละเมิด - ใครเป็นผู้ละเมิดกฎหมายนั้น - ผู้ละเมิดกฎหมายควรได้รับโทษอย่างไร	5. คำถาม 3 ข้อ - ใครได้รับความเสียหายบ้าง - ความต้องการของผู้เกี่ยวข้องคืออะไร - เป็นหน้าที่ของใครในการแก้ไขความเสียหาย

*หมายเหตุ : วันชัย รุจนวงศ์ แปลและเรียบเรียง, 2546

1.7 แนวคิดยุติธรรมชุมชน (Community justice)

ยุติธรรมชุมชนมีอิทธิพลสืบเนื่องมาจากทฤษฎีทางอาชญาวิทยา และสำนักอาชญาวิทยาเชิงวิพากษ์ระบบงานยุติธรรมอย่างเป็นทางการซึ่งมุ่งให้ความสำคัญกับผู้กระทำผิด โดยการลงโทษ/การยับยั้ง/การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ให้กลับเข้าสู่สังคมชุมชน แต่ไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อการที่ผู้กระทำผิดกลับไปกระทำผิดซ้ำ รวมทั้งไม่มีหน่วยงานที่เข้ามาดูแลช่วยเหลือความเสียหายที่เหยื่อ/ชุมชนได้รับ ทั้งนี้เมื่อชุมชนมีความแตกต่างหลากหลายและมีความเป็นพลวัตรตลอดเวลา เมื่อมีอาชญากรรมเกิดขึ้น รัฐไม่สามารถเข้าไปดูแลทุกพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่าประสิทธิภาพการดำเนินการทางอาญาของภาครัฐไม่สามารถแก้ไขปกป้องและคุ้มครองชีวิต ทรัพย์สินของประชาชนตลอดจนความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงเกิดแนวคิดที่ว่าควรให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม ในการดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยและจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยตนเอง โดยมีรัฐเป็นผู้สนับสนุนเสริมพลัง ให้ความรู้ทางด้านกฎหมาย ให้คำปรึกษา รวมทั้งเชื่อมต่อให้ชุมชนดูแลกันอย่างมีประสิทธิภาพ

นิยามและความหมาย

US. Department of Justice ได้ให้คำจำกัดความของยุติธรรมชุมชน ว่าเป็นรูปแบบวิธีการเชิงกลยุทธ์ในการลดอาชญากรรมและป้องกันอาชญากรรมด้วยการสร้างและส่งเสริมการทำงานร่วมกันในลักษณะหุ้นส่วนภายในชุมชน โดยเน้นการทำงานเชิงรุก เน้นความสามารถในการแก้ไขปัญหาโดยให้ความสำคัญกับการป้องกันอาชญากรรม การควบคุมอาชญากรรม การลดอาชญากรรม และการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรม

วันชัย รุจนวงศ์ (<http://www.probation.go.th>) อธิบายว่า ยุติธรรมชุมชนคือวิธีการเชิงกลยุทธ์ในการป้องกันและลดการเกิดปัญหาอาชญากรรม โดยการสร้างเสริมความเป็นหุ้นส่วนร่วมกับชุมชน นโยบายหลักของยุติธรรมชุมชนจึงอยู่ที่การแก้ปัญหาเชิงรุกโดยมุ่งที่การป้องกัน ควบคุม และลดการเกิดอาชญากรรม รวมทั้งเยียวยาความเสียหายจากอาชญากรรม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำรงไว้ซึ่งความปลอดภัย และความยุติธรรมในชุมชน รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน

อังคณา บุญสิทธิ์ (2549, น. 4-7) อธิบายว่า กระบวนการยุติธรรมชุมชนเป็นกลยุทธ์หนึ่งในการป้องกันและลดอาชญากรรม โดยการสร้างและเสริมศักยภาพของชุมชนให้ทำงานร่วมกันกับรัฐ ทั้งที่เป็นการทำงานแบบพันธมิตร คือการทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กัน มีอำนาจหน้าที่

และความรับผิดชอบในการคิดและทำงานร่วมกัน และทำงานแบบที่ชุมชนเป็นตัวหลัก ส่วนรัฐทำหน้าที่เป็นผู้สนับสนุนในเรื่องการเงิน วัสดุ สิ่งของ หรือสิ่งอื่น ๆ ตามที่ชุมชนต้องการ กระบวนการยุติธรรมชุมชนเป็นการจัดการเชิงรุก ในการป้องกัน ควบคุม ลด และแก้ไขเยียวยาความเสียหายจากอาชญากรรม มีเป้าหมายที่การสร้างและการรักษาไว้ซึ่งสังคมที่ปลอดภัย สงบสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดี

“ยุติธรรมชุมชน” จึงเป็นรูปแบบที่เปลี่ยนจากการตั้งรับ มาเป็น เชิงรุก (Proactive) ที่เน้นด้านการป้องกันอาชญากรรม การทำงานร่วมกัน โดยถือกำเนิดมาจากข้อสมมุติฐานที่ว่า “ชุมชน” เป็นลูกค้าของกระบวนการยุติธรรม “กระบวนการยุติธรรมชุมชน” จึงเป็นการจัดการกับปัญหาอาชญากรรมโดยการให้ชุมชนเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหา เยียวยาความเสียหายจากอาชญากรรม ชุมชนมีอำนาจในการบริหารงานยุติธรรมผ่านการประชุม การตกลงร่วมกันในการแก้ไขผู้กระทำผิด รวมทั้งให้ผู้กระทำผิดได้รับการฟื้นฟูให้กลับตนเป็นคนดี และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ทั้งนี้กระบวนการยุติธรรมชุมชนมีที่มาจากการที่รัฐตระหนักในศักยภาพของชุมชน และรัฐไม่สามารถจัดการปัญหาทั้งหลายทั้งปวงเพียงลำพัง เพราะข้อจำกัดเรื่องกำลังเงิน กำลังคน รวมทั้งความเข้าใจในวิถีชีวิตของแต่ละชุมชน

บทบาทของกระบวนการยุติธรรมชุมชน (Community Justice)

กระบวนการยุติธรรมชุมชนสามารถทำได้ทั้งในการป้องกันปัญหา การระงับข้อพิพาท และการแก้ไขผู้กระทำผิด ขึ้นอยู่กับศักยภาพของชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ส่งผลต่อทัศนคติของผู้คนในชุมชนที่มีต่อผู้กระทำผิด

1) บทบาทในการแก้ไขผู้กระทำผิดในชุมชนในความหมายของกระบวนการยุติธรรมชุมชน นั้น หมายถึงการทำงานในฐานะเป็นพันธมิตรกับหน่วยงานของรัฐ โดย ชุมชนมีสิทธิมีเสียงที่จะบอกว่า ต้องการจะรับหรือไม่รับการดูแลแก้ไขผู้กระทำผิดคนใด มีสิทธิที่จะเสนอความเห็นในวิธีการหรือโปรแกรมการแก้ไขผู้กระทำผิดในชุมชนที่สูงขึ้น สามารถทำได้ดีเมื่อพลเมืองในชุมชนตระหนักรู้ว่า การร่วมมือกันแก้ไขผู้กระทำผิดในชุมชนก็เป็นการช่วยลูกหลานเรา ช่วยให้ได้กลับเนื้อกลับตัว มีงานทำ ไม่เป็นภาระแก่ใคร ผลที่ได้คือทุกคนในชุมชนได้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เป็นชุมชนที่มีความเป็นมิตรกัน

2) บทบาทการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งหรือการระงับข้อพิพาทในความหมายของกระบวนการยุติธรรมชุมชน ทำได้โดยการใช้กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นเครื่องมือในการดำเนินการ โดยให้ความสำคัญต่อการเยียวยาหรือชดเชยความต้องการของผู้เสียหาย และจะใช้ได้ต่อเมื่อผู้คนในชุมชนมีความคิดทางบวกต้องการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงโดยไม่ใช้ความรุนแรงตอบโต้

มีความรักและเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์รู้จักรับฟังและพร้อมที่จะเข้าใจผู้อื่น ด้วยการให้เกียรติ และมีเหตุผล พร้อมที่จะแก้ไขสิ่งที่ผิดด้วยการทำสิ่งที่ถูกต้องเท่าที่จะทำได้

3) บทบาทในการป้องกันปัญหานั้น หมายถึงถึงการป้องกันปัญหาอาชญากรรม และการสร้างและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีด้วย กรณีนี้ทำได้ในชุมชนที่เข้มแข็ง มีการรวมตัวกันสูง สมาชิกสังคมเป็นพลเมืองที่มีความกระตือรือร้น ตามความหมายที่ภาษาอังกฤษเรียกว่า “Active Citizen” กล่าวคือเป็นพลเมืองที่สนใจจะแก้ไขปัญหของชุมชนและสร้างชุมชนของตนเองให้สงบสุข ไม่หวังพึ่งรัฐหรือผู้อื่น ตระหนักรู้ในสิทธิและหน้าที่ของพลเมือง กล่าวคือ รู้ทั้งหน้าที่ที่พึงทำเพื่อชุมชน และรู้ถึงสิทธิที่ตนพึงมีพึงได้ รู้จักเรียกร้องสิทธิของตน งานสวัสดิการสังคมและยุติธรรมจึงมีความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้ง ประเด็นสำคัญคือ ชุมชนมีอำนาจที่จะกำหนดบทบาทหน้าที่ของตนว่าจะทำอย่างไร แคไหน อย่างไรขึ้นอยู่กับศักยภาพความสนใจ ความพร้อม และสภาพการณ์ของชุมชน เช่น บางชุมชนอาจทำการป้องกันอาชญากรรมโดยเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน บางชุมชนทำการแก้ไขปัญหผู้กระทำความผิด บางชุมชนอาจทำสองหน้าที่เป็นต้น

2. บทบาทอาสาสมัครในการส่งเสริม การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

2.1 อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (2548, น. 7) ได้กล่าวถึง อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ดังนี้

1. อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (อสภ.) คือใคร

อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หรือ อสภ. คือ บุคคลผู้เสียสละและมีความตั้งใจทำงานเพื่อส่วนรวม โดยไม่หวังผลตอบแทนแต่อย่างใด ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจและสามารถป้องกันรักษา หรือระงับรักษาอำนาจอันชอบธรรมของตนเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่นให้การรับรองไว้ หรืออีกนัยหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า “อสภ.” คือ ผู้สนับสนุนและส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนสามารถป้องกันรักษาสิทธิและเสรีภาพอันชอบธรรมของตนอย่างรู้เท่าทันคน ไม่ให้ผู้อื่นเอารัด เอาเปรียบ

2. ทำไมจึงต้องมีอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (อสภ.)

2.1 สังคมไทยในปัจจุบันเผชิญกับปัญหาวิกฤติในเชิงศีลธรรม และจริยธรรม

2.2 ประชาชนประสบกับปัญหาต่าง ๆ มากมายมีข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และวิทยุเป็นประจำทุกวัน

2.3 วัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามไม่มีความหมาย จารีตประเพณีที่ดั่งาม ไร้ซึ่งความ ศักดิ์สิทธิ์

2.4 มีการละเมิดกฎหมาย อันเป็นข้อแปของบ้านเมือง

2.5 ผู้รู้ ผู้ฉลาดเอาวัดเอาเปรียบประชาชนผู้ไม่รู้กฎหมาย

2.6 ประชาชนส่วนใหญ่โดยทั่วไป ขาดความรู้ ความเข้าใจในสิทธิและเสรีภาพ ตามที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่นกำหนด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิ เสรีภาพ และหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง กับกระบวนการยุติธรรม

2.7 การที่จะทำให้ประชาชนรู้และเข้าใจสิทธิเสรีภาพของตน สามารถป้องกันรักษา สิทธิอันชอบธรรมของตนได้ ต้องเริ่มต้นด้วยการศึกษาเรียนรู้ ซึ่งเป็นบทบาท หน้าที่โดยตรงของ กระทรวงยุติธรรม โดยกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

2.8 กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ร่วมกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จึงพยายาม สร้างอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หรือ อสม. ขึ้นในทุกตำบล เพื่อเป็น แกนประสานใน การส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ การไกล่เกลี่ย ระวังข้อพิพาท และการจัดการความขัดแย้ง ที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายอื่นให้การรับรองไว้

3. อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (อสม.) ได้มาอย่างไร ใครเป็นผู้สรรหาและ มีการเตรียมความพร้อมอย่างไร

3.1 อสม. กำหนดไว้ในเบื้องต้นให้ดำเนินการในพื้นที่โครงการร่วมกันระหว่าง กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพกับสถาบันการศึกษา โดยกำหนดให้มีการสรรหาตัวแทนให้มาเป็น อาสาสมัครตำบลละ 20 คน ซึ่งศูนย์วิจัยและพัฒนาอาชญาวิทยาและกระบวนการยุติธรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค เป็นผู้รับสมัครและคัดเลือกจาก สมาชิกของ ชุมชนต่าง ๆ โดยคัดเลือกจากผู้สมัครใจ มีความสามารถในการประสานงาน การถ่ายทอดความรู้และ เป็นผู้ที่ประชาชนในพื้นที่ให้ความเคารพนับถือ

3.2 ภายหลังที่ได้มีการคัดเลือกและสรรหา อสม. ตำบลละ 20 คน จากทุกจังหวัดในพื้นที่ โครงการแล้ว ได้จัดให้มีการอบรมอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (อสม.) เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมก่อนดำเนินงาน

- ระยะเวลาการอบรม 2 วัน

- ผู้ให้การอบรม ได้แก่ วิทยาการอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของแต่ละจังหวัด (วิทยาการระดับจังหวัดคัดเลือกและสรรหาโดยทีมที่ปรึกษาในแต่ละจังหวัด)

3.3 หลังจาก อสม. ผ่านการอบรมแล้ว อสม. สามารถปฏิบัติงานในชุมชน โดยผู้แทนยุติธรรมจังหวัด ผู้แทนกระทรวงยุติธรรมในส่วนกลาง และหน่วยงานพันธมิตรจะเข้าไปเยี่ยมให้กำลังใจและสนับสนุนการทำงานของ อสม. ตามสมควรแก่กรณี

4. อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (อสม.) มีบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนอย่างไร

4.1 เป็นผู้ประสานงานระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ การจัดการข้อพิพาทและข้อขัดแย้ง รวมทั้งแนะนำให้ประชาชนผู้ประสบปัญหา รู้จักช่องทางขอรับความช่วยเหลือเมื่อถูกละเมิดสิทธิ เพื่อแก้ไขปัญหาที่ตนเองได้ประสบ

4.2 ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับรู้ เข้าใจว่าถ้ามีปัญหาเกี่ยวกับข้อพิพาท ข้อขัดแย้ง การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพและกระบวนการยุติธรรมจะป้องกันและแก้ไขอย่างไร

4.3 เป็นผู้ส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ และกระตุ้นให้ประชาชนรู้ เข้าใจ และเกิดความตระหนักในสิทธิเสรีภาพ ตามที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายกำหนด

4.4 เป็นผู้ประสานงานและแจ้งข้อมูลแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกรณีที่เกิดความไม่เป็นธรรมในชุมชน

4.5 สร้างเครือข่ายการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในชุมชน

5. กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม จะสนับสนุนการทำงานของ อสม. อย่างไร

- มอบเข็มเชิดชูเกียรติ
- จัดทำบัตรประจำตัว อสม.
- สนับสนุนกิจกรรมเพิ่มพูนความรู้ ความเข้าใจแก่ อสม. ต่อเนื่องในระยะยาว
- สนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ คู่มือ ในการทำหน้าที่ อสม. ตามควรแก่กรณี
- การสร้างขวัญและกำลังใจแก่ อสม. ในการให้อาสาสมัครทำงานเพื่อส่วนรวม
- กระทรวงยุติธรรม ถือว่า อสม. เป็นสมาชิกเครือข่ายการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพแก่ ประชาชนของกระทรวงยุติธรรม

6. ในการทำหน้าที่ของ อสม. หากมีปัญหาหรือต้องการคำปรึกษาหารือจะติดต่อกับผู้ใดในระดับจังหวัด

อสม. สามารถติดต่อประสานงานกับสำนักงานบังคับคดีจังหวัด หรือผู้แทนยุติธรรมในแต่ละจังหวัด

ในส่วนกลาง

อสม. สามารถติดต่อประสานงานกับกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม ชั้น 16 ถนนแจ้งวัฒนะ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 11120 โทร. 02 502 8209-11

7. การคาดหวังอะไรจาก อสม.

กระทรวงยุติธรรม กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ไม่ได้คาดหวังให้ อสม. เป็นนักกฎหมาย หรือเป็นคนหัวหมอ แต่

- คาดหวังให้ อสม. เป็นผู้ให้คำปรึกษา แนะนำ ชี้ช่องทางให้ผู้ประสบปัญหาผู้ที่จะติดต่อขอความช่วยเหลือจากใคร หรือหน่วยงานใด

- คาดหวังให้ อสม. เป็นผู้ประสานงานระหว่างประชาชนผู้ประสบปัญหา กับหน่วยงาน ผู้รับผิดชอบ หรือบุคคลผู้รับผิดชอบแก้ไขปัญหา

- คาดหวังให้ อสม. เป็นผู้เผยแพร่ความรู้แก่ประชาชนให้รู้และเข้าใจ การจัดการข้อพิพาท ข้อขัดแย้ง และการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพอันชอบธรรม สามารถป้องกันรักษาสิทธิของตนได้ ถ้า อสม. ไม่รู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้องให้ อสม. ประสานกับผู้รู้มาชี้แจงหรือแนะนำ (คาดหวังให้ อสม. เป็น “สื่อกลาง” ในการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการจัดการข้อพิพาท ข้อขัดแย้ง และการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ)

- คาดหวังให้ อสม. เป็นผู้ทำให้คนในชุมชนรู้เท่าทันคนในเรื่อง เกี่ยวกับการจัดการข้อพิพาท ข้อขัดแย้ง และการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพในชุมชน หรือหมู่บ้าน

สรุปว่า อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ หมายถึง ประชาชนหรือตัวแทนจากประชาชนที่อาสาเข้ามาทำงานเกี่ยวกับการส่งเสริมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ด้วยใจสมัคร โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ

2.2 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยตามรัฐธรรมนูญ

สถาบันพระปกเกล้า (2547, น. 3-10) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เป็นรัฐธรรมนูญที่ถือว่าพลเมือง คือ หัวใจของการเมืองจึงได้ปรับการเมืองให้เป็นของพลเมืองขึ้น โดยเพิ่มสิทธิเสรีภาพให้พลเมืองอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนในรัฐธรรมนูญฉบับใดพร้อมทั้ง ทำให้สิทธิเสรีภาพ นั้นมีผลขึ้นจริงในทางปฏิบัติ โดยมีมาตรการหลักที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพอยู่ 2 ประการสำคัญ ดังนี้

1. การเพิ่มสิทธิเสรีภาพใหม่ ๆ และความเสมอภาคให้ประชาชน
2. การทำให้สิทธิเสรีภาพเกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ
1. การเพิ่มสิทธิเสรีภาพใหม่ ๆ และความเสมอภาคให้ประชาชน

จากสิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2534 รongรับไว้เพียง 30 มาตรา รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ได้ขยายและเพิ่มสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคเป็น 53 มาตรา โดยสรุปสิ่งใหม่ ๆ ได้ดังนี้

1.1 สิทธิในฐานะที่เป็นมนุษย์หรือสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีเพิ่มขึ้น ดังนี้

ก. การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ อันหมายถึง การห้ามปฏิบัติต่อมนุษย์เยี่ยง สัตว์หรือเยี่ยงทาส เช่น จะนำมนุษย์มาทดลองเหมือนสัตว์ไม่ได้ (มาตรา 4, 26 และมาตรา 28)

ข. ขยายสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย ซึ่งเป็นแม่บทของสิทธิเสรีภาพอื่น โดย ห้ามการทรมาน ทารุณกรรม หรือลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายไร้มนุษยธรรม (มาตรา 31) ห้ามการ จับกุมโดยไม่มีหมายศาล และต้องนำตัวไปศาลภายใน 48 ชั่วโมง (มาตรา 237) และห้ามการจับ หรือควบคุมตัวโดยผิดกฎหมาย

ค. รับรองสิทธิในครอบครัวและความเป็นอยู่ส่วนตัว (มาตรา 34) และ กำหนดให้รัฐมีหน้าที่คุ้มครองบุคคลในครอบครัวจากการใช้ความรุนแรง (มาตรา 53) และมีหน้าที่ เสริมสร้าง และพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว ในฐานะหน่วยงานสำคัญสูงสุดของสังคม (มาตรา 80)

ง. เพิ่มเติมสิทธิเสรีภาพทางมโนธรรมและศาสนา โดยรับรองเสรีภาพในการ ปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ (มาตรา 38) กำหนดให้รัฐคุ้มครองและอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาและ ศาสนาอื่น สร้างความสมานฉันท์ระหว่างศาสนา และนำหลักธรรมในศาสนามาพัฒนาคุณธรรม และคุณภาพชีวิต (มาตรา 73)

จ. รับรองสิทธิพยานในคดีอาญาและผู้เสียหายให้ได้รับความคุ้มครองจากรัฐ และค่าตอบแทน (มาตรา 244, 245) สิทธิผู้เสียหายในคดีอาญาที่ไม่ได้รับการบรรเทาความ เสียหายที่จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐ (มาตรา 245)

ฉ. สิทธิผู้ต้องหาที่จะให้ทนายความเข้าฟังการสอบสวน (มาตรา 241) และสิทธิ จำเลยที่ถูกคุมขัง แต่ต่อมาศาลพิพากษาถึงที่สุดว่าไม่ได้ทำผิดที่จะเรียกค่าทดแทนจากรัฐ (มาตรา 246)

ข. สิทธิผู้บริโภค ที่จะมียศการอิสระอันประกอบด้วยตัวแทนผู้บริโภคที่เป็นประชาชนทั่วไป มาช่วยตรวจผู้ผลิต ผู้จำหน่ายที่เป็นเอกชน เพิ่มขึ้น จากสำนักคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (มาตรา 57)

ข. สิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะและวัฒนธรรม อันดีงามของท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (มาตรา 46 และ 79) ร่วมกับองค์กรปกครองท้องถิ่น (มาตรา 290) รัฐและองค์การอิสระที่ให้ความเห็นเรื่องผลกระทบสิ่งแวดล้อม (มาตรา 56 วรรค 2)

ณ. สิทธิบุคคลที่จะร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาและได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ และสิ่งแวดล้อมที่ดี รวมทั้งสิทธิฟ้องหน่วยงานให้ปฏิบัติหน้าที่ รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (มาตรา 56 และ 79)

ญ. สิทธิขอให้ข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของรัฐรักษากฎหมาย รักษาประโยชน์ส่วนรวม อำนาจความสะอาด และบริการประชาชน และวางตนเป็นกลางทางการเมือง (มาตรา 70)

1.2 การรับรองความเสมอภาคของบุคคล ซึ่งเพิ่มขึ้นดังนี้

ก. การให้ความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญเสมอกัน (มาตรา 5) และการห้ามการเลือกปฏิบัติซึ่งไม่เป็นธรรม (มาตรา 30) ซึ่งหมายถึงการเลือกปฏิบัติในทางที่เป็นคุณหรือเป็นโทษที่ปราศจากเหตุผลอันเป็นที่ยอมรับกันทั่วไป

ข. การให้ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน (มาตรา 5 และ 30)

ค. การให้รัฐสามารถเลือกปฏิบัติในทางที่เป็นคุณแก่ผู้เสียเปรียบและด้อยโอกาสและเช่นสตรี เด็ก คนพิการ คนเป็นเอดส์ เพื่อให้คนดังกล่าวเสมอภาคกับคนอื่นจริง ๆ (มาตรา 30 วรรค 4) การให้การพิจารณากฎหมายเกี่ยวกับบุคคลเหล่านี้ต้องมีผู้แทนองค์การเอกชนที่เกี่ยวข้อง 1 ใน 3 (มาตรา 190)

ง. การให้ผู้เลือกตั้งทั่วประเทศมีความเสมอภาคในการใช้สิทธิเลือกตั้งโดยเลือกผู้แทนแบบแบ่งเขตเลือกตั้งได้ 1 คน เลือกบัญชีรายชื่อได้ 1 บัญชี (มาตรา 99 และ 102) ไม่ว่าจะอยู่นอกเขตเลือกตั้งที่มีทะเบียนบ้านหรือไม่ (มาตรา 102 วรรค 2)

จ. การห้ามบุคคลทำหน้าที่ 2 หน้าที่พร้อมกัน เช่น ห้ามข้าราชการหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเป็น สส. หรือสมาชิกวุฒิสภา (มาตรา 109 (8, 11) มาตรา 126 (4) และมาตรา 335 (7) การห้ามรัฐมนตรีเป็น สส. หรือสมาชิกวุฒิสภาในเวลาเดียวกัน (มาตรา 118 (7), มาตรา 127, (มาตรา 204) ฯลฯ

2. การทำให้สิทธิเสรีภาพเป็นจริงในทางปฏิบัติ

รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 ได้ทำให้สิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคมีผลจริงทั้งในทางปฏิบัติ โดยได้ให้เครื่องมือแก่ประชาชนไว้หลายประการโดยเฉพาะการกำหนดให้หน่วยงานของรัฐต้องเคารพสิทธิและให้สิทธิในการฟ้องคดี การกำหนดสิทธิในการรับรู้การกำหนดเสรีภาพในการรวมตัวกันและองค์กรต่าง ๆ ของประชาชน และที่สำคัญที่สุดก็คือ รัฐธรรมนูญได้เปลี่ยนหลักการที่เคยยึดถือมาในอดีตที่ว่า สิทธิเสรีภาพของบุคคลจะมีอยู่เฉพาะที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยตรงเท่านั้น ไปสู่หลักการที่กว้างกว่าว่า สิทธิและเสรีภาพของบุคคลมีอยู่ แม้ไม่มีรัฐธรรมนูญรับรองไว้โดยตรง อันทำให้ศาลรัฐธรรมนูญอาจนำสิทธิเสรีภาพที่บุคคลมีอยู่ตามธรรมชาติมาใช้ในการวินิจฉัยคดีได้ด้วยซึ่งเป็นหลักการที่กว้างและเป็นสากล ต่อแต่นี้ไปหลักที่ต้องยึดถือก็คือ สิทธิเสรีภาพของบุคคลเป็นหลัก การจำกัดสิทธิเสรีภาพเป็นข้อยกเว้น

2.1 การให้หน่วยงานของรัฐต้องเคารพสิทธิและให้สิทธิฟ้องคดีในกรณีฉุกเฉิน

ก. การกำหนดให้สิทธิเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้ไม่ว่าโดยตรงหรือโดยปริยาย หรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาลในการออกกฎหมาย การใช้กฎหมาย และการตีความกฎหมาย (มาตรา 27) รวมถึงการใช้อำนาจรัฐต้องคำนึงความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ (มาตรา 26)

ข. การจำกัดสิทธิเสรีภาพ ต้องทำโดยกฎหมายที่รัฐสภาตราขึ้น โดยจะต้องทำเฉพาะที่รัฐธรรมนูญอนุญาต และเท่าที่จำเป็น โดยจะกระทบสาระสำคัญของสิทธิเสรีภาพไม่ได้ (มาตรา 29) และต้องอ้างบทมาตราของรัฐธรรมนูญที่ให้อำนาจจำกัดสิทธิเสรีภาพไว้ด้วยเพื่อให้ผู้มีอำนาจรัฐต้องกำหนดการใช้อำนาจของตนว่าเกินกว่าที่รัฐธรรมนูญให้ไว้หรือไม่

ค. การให้บุคคลที่ถูกละเมิดความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ ใช้สิทธิฟ้องศาลหรือยกเป็นข้อต่อสู้ในศาลได้ (มาตรา 28) แต่โดยทั่วไปการฟ้องศาลดังกล่าวจะต้องฟ้องศาลปกครอง (ในกรณีที่เป็นการทำของหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่) จะมาฟ้องตรงต่อศาลรัฐธรรมนูญไม่ได้

ง. สิทธิที่จะฟ้องหน่วยงานของรัฐ ให้ปฏิบัติตามหน้าที่ในการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (มาตรา 56 วรรค 3)

จ. สิทธิที่จะต้องร้องทุกข์ต่อผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา (มาตรา 197) คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (มาตรา 200) ขอให้ศาลยุติธรรมหรือศาลปกครองส่งเรื่องให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาว่า กฎหมายขัดรัฐธรรมนูญ (มาตรา 198 และมาตรา 264) สิทธิฟ้องต่อศาลปกครองว่าการกระทำของเจ้าหน้าที่ไม่ชอบด้วยรัฐธรรมนูญหรือกฎหมาย (มาตรา 276)

มีข้อสังเกตว่า บุคคลจะนำคดีไปสู่ศาลรัฐธรรมนูญโดยตรงไม่ได้ เพราะมีเช่นนั้น ก็จะเป็นการก้าวล่วงศาลอื่น โดยเฉพาะศาลยุติธรรมและศาลปกครอง และจะทำให้คดีขึ้นสู่ศาลรัฐธรรมนูญเป็นจำนวนมาก เกินกำลังผู้เป็นตุลาการศาลรัฐธรรมนูญซึ่งอยู่เพียง 15 ท่านที่จะตัดสินคดีได้

ดังนั้น รัฐธรรมนูญจึงกำหนดให้บุคคลต้องนำเรื่องไปสู่ศาลที่มีอำนาจเสียก่อน (มาตรา 264) หรือไปสู่องค์กรทางการเมืองอื่น เช่น ส.ส. หรือ ส.ว. หรือนายกรัฐมนตรี (มาตรา 262) หรือประธานรัฐสภา (มาตรา 266) หรือผู้ตรวจการแผ่นดินของรัฐสภา (มาตรา 198) เพื่อให้องค์กรเหล่านั้นใช้อำนาจของตนตัดสินกรองเรื่องเสียขั้นหนึ่งก่อนเสมอ

2.2 การกำหนดสิทธิในการรับรู้และให้ความเห็น

ประชาชนจะป้องกันตนได้ก็ต่อเมื่อต้องรู้เสียก่อนว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับตน รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ได้กำหนดสิทธิต่อไปนี้ไว้

ก. สิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นสาธารณะในความครอบครองของหน่วยงานรัฐ (มาตรา 58) แต่ไม่รวมถึงข้อมูลที่ระบุชื่อคน ซึ่งโดยหลักจะเปิดเผยได้ต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าตัวก่อน ซึ่งปัจจุบันมีพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 รองรับอยู่

ข. สิทธิขอข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐ ก่อนการอนุมัติ อนุญาต หรือดำเนินโครงการที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัยหรือส่วนได้เสียของตนหรือชุมชน และแสดงความเห็นในเรื่องนั้น ๆ หรือสิทธิในการทำประชาพิจารณ์ (มาตรา 59)

ค. สิทธิมีส่วนร่วมในการรับรู้หรือคัดค้าน หรืออุทธรณ์การใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ที่กระทบหรืออาจกระทบต่อตน (มาตรา 60) เช่น การอนุญาตให้คนข้างบ้านสร้างอาคารชุดที่อาจกระทบต่อบ้านของเรา เราก็มีสิทธิรู้และคัดค้านได้ ซึ่งมีพระราชบัญญัติวิธีปฏิบัติราชการปกครอง พ.ศ. 2539 รองรับอยู่

2.3 เสรีภาพในการรวมตัวและแสดงบทบาทผ่านองค์กรภาคประชาชน

ก. เสรีภาพในการรวมตัวแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะ

- เสรีภาพในการรวมกลุ่มเป็นนิติบุคคล หรือกลุ่มอื่น ๆ เช่น กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ องค์กรเอกชน (มาตรา 45)

- เสรีภาพในการรวมเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม (มาตรา 46)

- เสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งพรรคการเมือง (มาตรา 47) ทั้งนี้ เพื่อช่วยทำให้ประชาชนรวมเป็นประชาสังคม มีความเข้มแข็งขึ้น

- ให้รัฐส่งเสริมการรวมตัวของเกษตรกร (มาตรา 84) และสหกรณ์ (มาตรา 85)

ข. การกำหนดให้องค์กรประชาชนมีบทบาทมากขึ้นในระบบการเมือง โดยเฉพาะ

- องค์การอิสระ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อประเมินผลกระทบของโครงการต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม (มาตรา 56)

- องค์การอิสระที่เป็นตัวแทนผู้บริโภค (มาตรา 57) เพื่อคุ้มครองสิทธิผู้บริโภคด้านต่าง ๆ จากการเอาเปรียบของเอกชนผู้ประกอบการผลิตหรือจำหน่ายสินค้าหรือบริการที่ไม่เป็นธรรม

- สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (มาตรา 89) เพื่อให้คำปรึกษาและข้อเสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรีในเรื่องทางเศรษฐกิจและสังคมให้ความเห็นต่อแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

- องค์การเอกชนช่วยควบคุมการเลือกตั้ง (มาตรา 145 วรรคสาม และมาตรา 327 (7))

- การมีส่วนร่วมของผู้แทนองค์การเอกชน ในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (มาตรา 199) ในการพิจารณาร่างกฎหมายเกี่ยวกับ เด็ก สตรี ผู้พิการ และคนชรา (มาตรา 190)

การรวมตัวกันโดยใช้เสรีภาพในการรวมตัวตามรูปแบบต่าง ๆ นี้จะทำให้ประชาชนมีความเข้มแข็งขึ้น คานอำนาจ และตรวจสอบการกระทำของรัฐและเอกชนอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ ปี พ.ศ. 2540 จึงแบ่งออกเป็นมาตรการหลัก 2 ประการสำคัญ

ประการแรก การเพิ่มสิทธิ เสรีภาพใหม่ ๆ และความเสมอภาคให้ประชาชน คือ

1) สิทธิในฐานะที่เป็นมนุษย์หรือสิทธิมนุษยชน ได้แก่ การรับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การขยายสิทธิเสรีภาพในชีวิตและร่างกายไม่ว่าจะเป็นการต่อต้านการทรมาน การห้ามจับกุมโดยไม่มีหมายศาล การต้องนำตัวไปขึ้นศาลภายใน 48 ชั่วโมง และการห้ามจับหรือควบคุมตัวโดยผิดกฎหมาย การรับรองสิทธิในครอบครัวและความเป็นอยู่ส่วนตัว โดยกำหนดให้รัฐมีหน้าที่คุ้มครองบุคคลในครอบครัวจากการใช้ความรุนแรง เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัว รวมถึงเสรีภาพทางมโนธรรมและศาสนา สิทธิพยานในคดีอาญาและผู้เสียหาย สิทธิของผู้ต้องหา สิทธิผู้บริโภค สิทธิชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม สิทธิในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ การรักษาประโยชน์ส่วนรวม และการอำนวยความสะดวกและบริการให้แก่ประชาชน และวางตนเป็นกลางทางการเมือง

2) การรับรองความเสมอภาคของบุคคล ได้แก่ การให้ความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ เสมอกัน การห้ามเลือกปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม การให้ชาย หญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน การให้รัฐสามารถเลือกปฏิบัติในทางที่เป็นคุณแก่ผู้เสียเปรียบ การให้ผู้เลือกตั้งมีความเสมอภาคในการใช้สิทธิ

ประการที่สอง การทำให้สิทธิเสรีภาพเป็นจริงในทางปฏิบัติ คือ

1) การให้หน่วยงานของรัฐต้องเคารพสิทธิและให้สิทธิฟ้องคดีในกรณีถูกละเมิด

2) การกำหนดสิทธิในการรับรู้และให้ความเห็น ได้แก่ สิทธิในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นสาธารณะในความครอบครองของหน่วยงานของรัฐ สิทธิขอข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐ ก่อน การอนุมัติ อนุญาต หรือดำเนินโครงการที่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย หรือส่วนได้เสียของตนหรือชุมชน และแสดงความคิดเห็นในเรื่องนั้น ๆ หรือสิทธิในการทำประชาพิจารณ์ สิทธิมีส่วนร่วมในการรับรู้หรือคัดค้านหรืออุทธรณ์การใช้อำนาจของเจ้าหน้าที่ที่กระทบหรืออาจกระทบต่อตน

3) เสรีภาพในการรวมตัวและแสดงบทบาทผ่านองค์กรภาคประชาชน

แต่ด้วยสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้เข้าควบคุมสถานการณ์ปัญหา ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในประเทศ ในรัฐบาลโดยการนำของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และได้ออกประกาศแถลงการณ์คณะปฏิรูปฯ ฉบับที่ 1 กล่าวถึงเจตนารมณ์ของการปฏิรูปในครั้งนี้ พร้อมทั้งได้มีการยึดอำนาจการปกครองแผ่นดิน ตั้งแต่วันที่ 20 กันยายน 2549 เป็นต้นไป ต่อมาคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้มีประกาศ คำสั่ง และแถลงการณ์ออกมาหลายฉบับ ผ่านทางสื่อต่าง ๆ และเมื่อมีการประกาศคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ฉบับที่ 2 ซึ่งมีใจความสำคัญกล่าวว่า ให้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 สิ้นสุดลง

ภายหลังจากมีการยกเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 คณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข จึงได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว โดยยังคงให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพ ซึ่งมีบัญญัติไว้ในมาตรา 3 ที่ว่า ภายใต้บังคับบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาค บรรดาที่ชนชาวไทยเคยได้รับความคุ้มครองตามประเพณีการปกครองประเทศไทยในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และตามพันธกรณีระหว่างประเทศ ที่ประเทศไทยมีอยู่แล้ว ย่อมได้รับการคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญนี้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่าก็ยังคงให้ความสำคัญกับสิทธิเสรีภาพเช่นเดียวกับรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540

2.3 ข้อมูลจำนวนอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในพื้นที่จังหวัดอ่างทอง

พื้นที่จังหวัดอ่างทอง เป็นชุมชนนำร่องของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ที่มีการดำเนินงานของอาสาสมัครฯ อย่างต่อเนื่องมาแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งอาสาสมัครฯ ที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้นั้น เป็นอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพที่คัดเลือกและสรรหาโดยความร่วมมือกับคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวนทั้งสิ้น 408 คน รายละเอียดปรากฏตามตารางที่ 2.2

ตารางที่ 2.2

ข้อมูลจำนวนอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
ในพื้นที่ อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง

ตำบล	อำเภอ	จำนวนอาสาสมัครฯ
บ้านฉิม	เมือง	53
บ้านแห	เมือง	49
ศาลาแดง	เมือง	42
โพสะ	เมือง	35
ตลาดหลวง	เมือง	35
บ้านจิว	เมือง	32
ตลาดกรวด	เมือง	28
มหาไถย	เมือง	26
ย่านซื่อ	เมือง	22
จำปาหล่อ	เมือง	22
บ้านรี	เมือง	21
หัวไผ่	เมือง	19
บางแก้ว	เมือง	12
คลองวัว	เมือง	12
14 ตำบล	1 อำเภอ	408

ที่มา: กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2549

2.4 บทบาทภารกิจของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

ความเป็นมา

จุดมุ่งหมายสูงสุดของกระบวนการยุติธรรมคือการสร้างความสงบสุขให้เกิดขึ้นในสังคม โดยการป้องกันแก้ไขปัญหอาชญากรรม การคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน การป้องกันแก้ไขข้อพิพาทขัดแย้ง และการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ภายใต้หลักนิติธรรม (The rule of law) ที่มุ่งถึงความสัมฤทธิ์ผลของความยุติธรรมบนพื้นฐานของมนุษยธรรม และการคุ้มครองสิทธิ โดยเท่าเทียมกัน แต่เนื่องจากสังคมไทยยังมีสภาพปัญหาหลายประการที่ต้องการแก้ไขเพื่อให้ประชาชนเข้าถึงความยุติธรรมได้โดยแท้จริง ดังนี้

1. การไม่มีความรู้ ความเข้าใจ ในบทบัญญัติของกฎหมาย และสิทธิเสรีภาพที่พึงมีพึงได้ โดยชอบธรรม ทำให้ประชาชนถูกเอารัดเอาเปรียบและล่วงละเมิดสิทธิจากบุคคลที่อยู่ในภาวะที่เหนือกว่า ดังนั้นความยุติธรรมที่เกิดขึ้นนั้นมิได้หมายถึงการหยิбыื่นให้จากรัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับความสามารถในการปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพด้วยตัวของประชาชนเอง

2. ความยากจนของประชาชนที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงความยุติธรรม เนื่องจากกระบวนการดำเนินคดีนั้น ค่าความจำเป็นที่จะต้องจัดจ้างทนายเพื่อต่อสู้คดีทำให้ประชาชนยากจนไม่สามารถดำเนินการได้

3. ประชาชนผู้เสียหายจากอาชญากรรม และจากกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นผู้บริสุทธิ์ไม่ได้รับการช่วยเหลือเยียวยาตามหลักสิทธิมนุษยชน หรือละเลยต่อผู้เสียหาย ซึ่งประชาชนผู้เสียหายเหล่านี้ต้องสูญเสียอิสรภาพในชีวิต ร่างกาย เกิดความพิการ หรือสูญเสียชีวิต สร้างความเสียหายต่อสิทธิประโยชน์ที่พึงมีพึงได้

4. กระบวนการยุติธรรมขาดศักยภาพ ในการพัฒนาทางเลือกความยุติธรรมให้กับประชาชน กล่าวคือ แนวคิดดั้งเดิมความยุติธรรมเป็นสิ่งที่รัฐหยิбыื่นให้ประชาชนจากกระบวนการพิจารณาคดีเท่านั้น ส่งผลให้ประชาชนต้องสูญเสียโอกาสต่าง ๆ มากมาย สิ้นเปลืองเวลาค่าใช้จ่าย สูญเสียอิสรภาพโดยมิควร และปิดกั้นโอกาสของผู้ยากจนไม่สามารถเข้าถึงความยุติธรรม จากสถานการณ์ดังกล่าวจะพบว่า กระบวนการยุติธรรมยังไม่มีหน่วยงานกลางในการประสานงาน เพื่อให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนที่ไม่ได้รับความยุติธรรม หรือถูกล่วงละเมิดสิทธิด้วยการส่งต่อไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือช่วยบรรเทาปัญหาในเบื้องต้นทั้งในเชิงรุกและรับ จึงทำให้ประชาชนที่ถูกละเมิดสิทธิขาดที่พึ่งในการเข้าถึงความยุติธรรม ซึ่งรัฐบาลได้ตระหนักและเห็นความสำคัญ กอปรกับมีการปฏิรูประบบราชการใหม่ จึงได้มีการจัดตั้งกรมคุ้มครองสิทธิและ

เสรีภาพขึ้น เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2545 ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 (www.rlpd.moj.go.th/mainrlpd/hisrlpd/hisrlpd.htm)

โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (www.rlpd.moj.go.th/mainrlpd/hisrlpd/hisrlpd.htm) ตามกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พ.ศ. 2545

1. สำนักเลขานุการกรม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการปฏิบัติราชการทั่วไปของกรม และราชการอื่นที่มีได้แยกให้เป็นหน้าที่ของกองหรือส่วนราชการใดโดยเฉพาะอำนาจหน้าที่ดังกล่าวให้รวมถึง

ก. ปฏิบัติงานสารบรรณ

ข. ดำเนินการเกี่ยวกับงานช่วยอำนวยความสะดวกและงานเลขานุการของกรม

ค. ดำเนินการเบื้องต้นเกี่ยวกับแผนงาน การเงิน การบัญชี การงบประมาณ การพัสดุ อาคารสถานที่ และยานพาหนะของกรม

ง. ดำเนินการเบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหารงานบุคคลของกรม

จ. ดำเนินการเกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่กิจกรรม ความรู้ความก้าวหน้า และผลงานของกรม

ฉ. ปฏิบัติงานร่วมกับ หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

2. กองพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพ มีอำนาจหน้าที่

ก. พัฒนาระบบและมาตรการส่งเสริมให้ประชาชนได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมายด้วยความรวดเร็วและทั่วถึง

ข. รับเรื่องราวร้องทุกข์เกี่ยวกับการละเมิดสิทธิและเสรีภาพ

ค. ให้คำปรึกษา แนะนำด้านกฎหมาย และสิทธิต่าง ๆ แก่ประชาชนและหรือส่งต่อหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง

ง. ประสานงานให้ความช่วยเหลือประชาชนที่ตกเป็นเหยื่ออาชญากรรม

จ. รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบรรทัดดีเพื่อการปรับปรุง แก้ไขกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพ

ฉ. ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานพิทักษ์สิทธิและเสรีภาพ

ช. ปฏิบัติงานร่วมกับ หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

3. กองส่งเสริมการระงับข้อพิพาท มีอำนาจหน้าที่

ก. พัฒนาระบบและมาตรการส่งเสริมการระงับข้อพิพาท โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และชุมชน

ข. ดำเนินการส่งเสริมการระงับข้อพิพาท โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน

ค. ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการจัดอบรม หรือเผยแพร่ความรู้แก่ชุมชน เพื่อส่งเสริมการระงับข้อพิพาท

ง. ประสานงานและส่งเสริมความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศในการส่งเสริมการระงับข้อพิพาท

จ. ศึกษา วิเคราะห์ เพื่อพัฒนาระบบการระงับข้อพิพาท

ฉ. ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานส่งเสริมการระงับข้อพิพาท

ช. ปฏิบัติงานร่วมกับ หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

4. กองส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ มีอำนาจหน้าที่

ก. พัฒนาระบบและมาตรการส่งเสริมการเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมาย และสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชน

ข. ประสานงานและส่งเสริมความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ เพื่อเผยแพร่ความรู้และการฝึกอบรมด้านสิทธิและเสรีภาพ

ค. รณรงค์และส่งเสริมให้มีการปฏิบัติตามมาตรการทางกฎหมาย และพันธกรณีระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

ง. ส่งเสริมและดำเนินการปฏิบัติตามแผนปฏิบัติการด้านสิทธิมนุษยชน

จ. ศึกษา วิเคราะห์ เพื่อพัฒนาระบบการส่งเสริมการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

ฉ. ปรับปรุง แก้ไขกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับ ตลอดจนมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

ช. ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ

ช. ปฏิบัติงานร่วมกับ หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง หรือที่ได้รับมอบหมาย

5. สำนักงานคุ้มครองพยาน มีอำนาจหน้าที่

ก. ดำเนินการคุ้มครองพยานตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองพยานในคดีอาญา

- ข. ประสานงานกับพนักงานสอบสวน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการคุ้มครองพยาน
- ค. พัฒนาระบบและมาตรการคุ้มครองพยานให้เป็นไปตามกฎหมายกำหนด
- ง. เสนอแนะ ปรับปรุง และแก้ไขกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับ ตลอดจนมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
- จ. ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
- ฉ. ปฏิบัติงานร่วมกับ หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

6. สำนักงานช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียและจำเลยในคดีอาญา มีอำนาจหน้าที่

- ก. ดำเนินการช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญา ตามกฎหมายว่าด้วยค่าตอบแทนเสียหายและค่าทดแทนและค่าใช้จ่ายแก่จำเลยในคดีอาญา
- ข. ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเพื่อประโยชน์ในการช่วยเหลือทางการเงินแก่ผู้เสียหายและจำเลยในคดีอาญาตามที่กฎหมายกำหนด
- ค. เสนอแนะ ปรับปรุง และแก้ไขกฎหมาย กฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับ ตลอดจนมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
- ง. ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
- จ. ปฏิบัติงานร่วมกับ หรือสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องหรือที่ได้รับมอบหมาย

จากโครงสร้างและอำนาจหน้าที่ของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพดังกล่าว จึงได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ ภารกิจ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ ในการดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบายรัฐบาล และกระทรวงยุติธรรม ดังนี้ (กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ, 2549, น. 4-32)

วิสัยทัศน์

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ เป็นองค์กรนำในการคุ้มครองสิทธิและเสริมสร้างวิถีชีวิตแห่งสิทธิและเสรีภาพของประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรมอย่างยั่งยืน

พันธกิจ

ประกอบด้วยพันธกิจ 6 ประการ คือ

1. พัฒนาระบบ กฎหมาย และการให้บริการด้านการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
2. พัฒนาและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน
3. สร้างกระบวนการในการแสวงหาความยุติธรรมโดยประชาชน

4. ประสาน ส่งเสริม พัฒนาระบบเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนทั้งในประเทศและต่างประเทศ

5. พัฒนาระบบบริหารจัดการและพัฒนาบุคลากรด้านสิทธิเสรีภาพ

6. พัฒนานวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการทำงาน

ยุทธศาสตร์

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 ยุติธรรมชุมชน

เป้าประสงค์

1. ประชาชนได้รับความช่วยเหลือคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ
2. เน้นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม
3. ให้ประชาชนเข้าถึงบริการความยุติธรรม

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 สังคมที่เป็นธรรมมุ่งเน้นคนที่ด้อยโอกาส

เป้าประสงค์

1. สังคมไทยมีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน มีคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่ดี
สงบสุขปลอดจากอบายมุขและสิ่งเสพติด

2. ประชาชนได้รับความช่วยเหลือคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 การต่างประเทศและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

เป้าประสงค์ 1. ประเทศไทยจะยึดมั่นต่อพันธกรณีของไทยต่อกฎบัตรสหประชาชาติ
กฎหมายระหว่างประเทศ กรอบความร่วมมือต่าง ๆ ที่ไทยเป็นสมาชิก รวมทั้งจะมุ่งสานต่อการเพิ่ม
บทบาทของไทยในเวทีต่าง ๆ

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 การพัฒนากฎหมายและส่งเสริมการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

เป้าประสงค์

1. ประชาชนมีความเชื่อมั่นในกระบวนการยุติธรรมของรัฐ
2. ประชาชนทุกระดับมีความพึงพอใจในคุณภาพการให้บริการของหน่วยงานภาครัฐและ
การบริหารงานภาครัฐได้รับการยกระดับไปสู่ความเป็นเลิศมากขึ้น
3. ประชาชนมีความเชื่อถือในกลไกภาครัฐสูงขึ้นและหน่วยงานภาครัฐทุกระดับ มีการ
ปฏิบัติงานที่โปร่งใสตรวจสอบได้

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริมประชาธิปไตยและกระบวนการประชาสังคม

เป้าประสงค์ สร้างหลักประกันและความเป็นธรรมตามหลักการของสิทธิมนุษยชน

สากล

ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 6 นโยบายการรักษาความมั่นคงของรัฐ

เป้าประสงค์ สามารถควบคุมสถานการณ์ความไม่สงบในเขตจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีระบบข่าวกรอง ระบบการเตือนภัย และระบบบริหารวิกฤตการณ์ที่มีประสิทธิภาพ และมีระบบการบริหารจัดการสถานะบุคคล ระบบการป้องกันการลักลอบเข้าเมืองและการจัดระเบียบแรงงานต่างด้าวที่มีประสิทธิภาพ

สรุปว่า ภารกิจหลักของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ มีอยู่ด้วยกัน 3 ภารกิจที่สำคัญ คือ

1. การส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ
2. การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ
3. การระงับข้อพิพาทและการจัดการความขัดแย้ง

3. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (2547) ร่วมกับศูนย์วิจัยและพัฒนาอาชญาวิทยาและกระบวนการยุติธรรม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศึกษาโครงการศึกษาและพัฒนาาระบบคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในโครงการนำร่อง (ต่อเนื่อง) รวมทั้งเปรียบเทียบและขยายสู่ชุมชนใหม่ เป็นการศึกษาต่อเนื่องจากปี พ.ศ. 2546 เพิ่มเติม โดยมีการศึกษาเพียง 4 ชุมชน ซึ่งยังไม่เพียงพอที่จะเป็นตัวแทนในการขยายผล เพื่อไปยังชุมชนอื่น ๆ ในประเทศไทย ซึ่งมีโครงสร้างและวิถีชีวิตที่หลากหลายอีกทั้งระยะเวลาการศึกษาในปี 2546 ยังมีระยะเวลาดำเนินการสั้นไม่สามารถรวบรวมปัญหาและพฤติกรรมของชุมชนได้ครบถ้วน จึงเห็นควรที่จะมีการขยายเวลาการศึกษาในชุมชนเพิ่มเติมและขยายการศึกษาสู่ชุมชนอื่น ที่มีลักษณะโครงสร้างและวิถีชีวิตที่แตกต่างกันออกไปด้วย จึงได้มีการดำเนินงานต่อเนื่องเป็น ดำเนินการศึกษาใน 4 ภูมิภาค 13 จังหวัด 139 หมู่บ้าน ประกอบด้วย ตำบลบ้านทุ่งสะโตก อ.สันป่าตอง จ.เชียงใหม่, ตำบลบ้านแป้น อ.เมือง จ.ลำพูน, ตำบลป่าอ้อดอนชัย อ.เมือง จ.เชียงราย, ตำบลบัวเงิน อ.น้ำพอง จ.ขอนแก่น, ตำบลหนองราด อ.เมือง จ.สกลนคร, ตำบลแกใหญ่ อ.เมือง จ.สุรินทร์, ตำบลบ้านแห อ.เมือง จ.อ่างทอง, ต.มหาโพธิ์ อ.สระโบสถ์ จ.ลพบุรี, ต.ลาดกระทิง อ.สนามชัยเขต จ.ฉะเชิงเทรา, ต.ปะลูกาสาเมาะ อ.บาเจาะ จ.นราธิวาส, ต.ปานาเระ อ.ปานาเระ จ.ปัตตานี, ต.ปากแจ่ม อ.ห้วยยอด จ.ตรัง, ต.กรงปินัง อ.กรงปินัง จ.ยะลา เพื่อพัฒนาให้เกิดรูปแบบการทำงานร่วมกับชุมชน และเสริมสร้างศักยภาพกระบวนการยุติธรรมให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ประกอบด้วย รูปแบบการส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ รูปแบบการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ และรูปแบบการระงับข้อพิพาทและการ

จัดการความขัดแย้ง เกิดกลไกในการส่งเสริมคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ การระงับข้อพิพาทและการจัดการความขัดแย้ง ในลักษณะของการจัดทำชุดความรู้ และองค์การอาสาสมัครด้านสิทธิเสรีภาพ ตลอดจนการส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดเครือข่ายการทำงานในลักษณะพหุภาคี

กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ (2548) ร่วมกับศูนย์วิจัยและพัฒนาอาชญาวิทยาและกระบวนการยุติธรรม คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศึกษาโครงการเสริมสร้างและพัฒนาเครือข่ายยุติธรรมชุมชน เป็นการสรรหาอาสาสมัครด้านการระงับข้อพิพาท และเป็นโครงการต่อเนื่องจากโครงการศึกษาและพัฒนาระบบคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในโครงการนำร่อง (ต่อเนื่อง) รวมทั้งศึกษาเปรียบเทียบและขยายสู่ชุมชนใหม่ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2547 ซึ่งในปีที่ผ่านมาได้มีการดำเนินงาน ใน 4 ภูมิภาค 13 จังหวัด 139 หมู่บ้าน และมีอาสาสมัครทั้งสิ้น 1,200 คน สำหรับในปีงบประมาณ พ.ศ. 2548 มีการดำเนินงานในพื้นที่ 13 จังหวัดและเขตอำเภอเดิมที่ได้มีการดำเนินงานไปแล้วในปีงบประมาณ พ.ศ. 2547 แต่ขยายไปตำบลข้างเคียง ซึ่งการดำเนินโครงการดังกล่าว สามารถเกิดเครือข่ายยุติธรรมชุมชนใหม่ จำนวน 110 ตำบล ภายในพื้นที่ 4 ภูมิภาคของประเทศ และเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับการป้องกัน การเฝ้าระวัง และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในชุมชนอย่างน้อย ตำบลละ 1 กิจกรรม เกิดแกนนำอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ใน 110 ตำบล ๆ ละ 20 คน รวมทั้งสิ้น 2,200 คน ซึ่งถือว่าบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ประสานงาน ผู้จัดการ และเป็นตัวแทนของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพในการดำเนินกิจกรรมภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และได้หลักสูตรและคู่มือการฝึกอบรมอาสาสมัครในด้านการระงับข้อพิพาท การจัดการความขัดแย้ง และการพัฒนาเครือข่ายยุติธรรมชุมชน

สมชาย คมกริส (2548) เป็นการศึกษาเรื่อง บทบาทอาสาสมัครยุติธรรม โดยเป็นการศึกษาแนวคิด มาตรการ บทบาทของอาสาสมัครยุติธรรม และกลไกในการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนระดับการปฏิบัติงานของอาสาสมัครยุติธรรมตามภารกิจที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพได้กำหนดไว้ เกี่ยวกับ การส่งเสริมสิทธิเสรีภาพ การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพ รวมถึงการระงับข้อพิพาท และการจัดการความขัดแย้ง เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบในการกำหนดนโยบาย หรือแนวทางในการดำเนินงานเกี่ยวกับอาสาสมัครยุติธรรมในกระบวนการยุติธรรมต่าง ๆ ที่กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพจะสนับสนุนต่อไป อีกทั้งยังนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้ในการพัฒนาศักยภาพ ได้ตรงตามความต้องการของอาสาสมัครยุติธรรม

การศึกษาเรื่อง บทบาทของอาสาสมัครในการส่งเสริม การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระบบงานของอาสาสมัคร ปัญหาและอุปสรรค ตลอดจน แสวงหาแนวทางในการปรับปรุงการดำเนินงานของอาสาสมัครฯ ในการส่งเสริม การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ รวมถึง การระงับข้อพิพาทและการจัดการความขัดแย้ง ซึ่งจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้รวบรวมมาแล้วข้างต้น แสดงให้เห็นว่า อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ จะต้องเป็นบุคคลที่เป็นผู้เสียสละและมีความตั้งใจทำงานเพื่อส่วนรวม โดยไม่หวังผลตอบแทนแต่อย่างใด พร้อมทั้งจะต้องเป็นผู้คอยสนับสนุน ส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนสามารถป้องกัน รักษาสิทธิและเสรีภาพอันชอบธรรมของตนไม่ให้ถูกบุคคลอื่นเอารัดเอาเปรียบ โดยการส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการอำนวยความสะดวก การป้องกันอาชญากรรมของคนในชุมชน ดังนั้น อาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเป็นแกนกลางขับเคลื่อนการดำเนินงานของกรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ ในการส่งเสริม คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ การระงับข้อพิพาทและการจัดการความขัดแย้ง ถือว่าเป็นการทำงานเชิงรุก ทั้งในเชิงการป้องกัน การเฝ้าระวัง และการแก้ไขเยียวยาความเสียหายจากอาชญากรรม เพื่อเป้าหมายสูงสุดที่จะสร้าง ตลอดจนรักษาไว้ซึ่งสังคมที่ปลอดภัย สงบสุข และมีคุณภาพชีวิตที่ดี และเพื่อให้การดำเนินงานของอาสาสมัครเกิดเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน กระทรวงยุติธรรม จึงได้ออก ระเบียบกระทรวงยุติธรรมว่าด้วยเครือข่ายและอาสาสมัครคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ พ.ศ. 2548 ในการรองรับการปฏิบัติของอาสาสมัครฯ ให้เกิดผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนและเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้นในการส่งเสริมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ รวมทั้งการระงับข้อพิพาทและการจัดการความขัดแย้ง

4. กรอบแนวคิดในการศึกษา

ตัวแปรต้น

ตัวแปรตาม

